

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

Кафедра української мови

О. В. Халіман

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять і завдання для самостійної роботи
з дисципліни «Українська літературна мова в діячості»

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 035.01 «Філологія (Українська мова і література)»

Харків
ХНПУ імені Г. С. Сковороди
2023

УДК 811.161.2'0(072)

Укладач:

Халіман Оксана Володимирівна – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Рецензенти:

Карпенко Наталія Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології, перекладу та мовної комунікації Національної академії Національної гвардії України

Осіпова Тетяна Федорівна – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Затверджено редакційно-видавничою радою

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

(протокол № 3 від 15 березня 2023 р.)

Халіман О. В. Методичні рекомендації до практичних занять і завдання для самостійної роботи з дисципліни «Українська літературна мова в діяхронії». – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. – 72 с.

Методичні рекомендації з дисципліни «Українська літературна мова в діяхронії» містять тематичний план навчальної дисципліни, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи та пояснення до їх виконання, завдання для самоперевірки, орієнтовний перелік питань для семестрового контролю та списки рекомендованої літератури до кожної теми.

Методичні рекомендації розроблено відповідно до навчальної програми з дисципліни «Українська літературна мова в діяхронії» та вимог професійної підготовки фахівця другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальностей 035.01 Філологія (Українська мова і література).

© Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

© Халіман О. В.

ЗМІСТ

Передмова	4
Тематичний зміст навчальної дисципліни.....	5
Плани практичних занять	6
Завдання для самостійної роботи та методичні рекомендації до їх виконання.....	32
Завдання для самоперевірки	35
Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю	69
Список рекомендованої літератури.....	72

ПЕРЕДМОВА

Мета викладання навчальної дисципліни «Українська літературна мова в діяxронії» – ознайомлення здобувачів з фактами і явищами літературної мови шляхом вивчення її історичних змін, особливостей розвитку.

Основні *завдання* дисципліни:

- 1) виділити етапи формування української літературної мови, схарактеризувати основні тенденції в межах кожного часового зрізу;
- 2) простежити взаємозв'язки між періодами становлення літературної мови;
- 3) виявити домінантні джерела творення літературної мови кожного періоду;
- 4) з'ясувати причини взаємодії української літературної (писемної) мови з іншими слов'янськими та неслов'янськими мовами та наслідки міжмовних контактів;
- 5) прослідкувати за взаємодією літературної мови з живою розмовною мовою, репрезентованою різноманітністю територіальних та соціальних діалектів;
- 6) окреслити шляхи вироблення лексичного й стильового фондів мови, закріплення граматичних і правописних норм;
- 7) ознайомити студентів з основними писемними пам'ятками української мови;
- 8) визначити місце видатних письменників, учених, церковних, політичних і культурних діячів у літературному мовотворенні.

Методичні рекомендації з дисципліни «Українська літературна мова в діяxронії» містять тематичний план навчальної дисципліни, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи та пояснення до їх виконання, завдання для самоперевірки, орієнтовний перелік питань для семестрового контролю та списки рекомендованої літератури до кожної теми.

Методичні рекомендації розроблено відповідно до навчальної програми з дисципліни «Українська літературна мова в діяxронії» та вимог професійної підготовки фахівця другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальностей 035.01 Філологія (Українська мова і література).

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Староукраїнська мова

Тема 1.1. *Вступ до курсу „Українська літературна мова в діяхронії”.*

Тема 1.2. *Староукраїнська мова (XI-XIV ст.).*

Змістовий модуль 2. Середньоукраїнська мова

Тема 1.3. *Середньоукраїнська (рання) мова (к. XIV–поч. XVI ст.).*

Тема 1.4. *Середньоукраїнська мова (II пол. XVI–XVIII ст.).*

Модуль 2

Змістовий модуль 3. Нова українська літературна мова к. XVIII – XIX ст.

Тема 2.1. *Нова українська літературна мова (к. XVIII – I пол. XIX ст.).*

Тема 2.2. *Розвиток української літературної мови в середині XIX ст. – поч. XX ст.*

Змістовий модуль 4. Українська літературна мова XX – поч. XXI ст.

Тема 2.3. *Розвиток української літературної мови у I пол. XX ст.*

Тема 2.4. *Розвиток української літературної мови у II пол. XX – поч. XXI ст.*

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Староукраїнська мова

Тема 1.2. Староукраїнська мова (XI-XIV ст.).

1. Типи літературної мови епохи Київської Русі. Формування стилістичної системи староукраїнської літературної мови.

2. Мовні особливості пам'яток світськолітературного типу староукраїнської мови (ділового письменства, найдавніших українських літописів, художньої літератури).

Додаткова література

1. Баденкова В. Роль старослов'янської мови у формуванні української літературної мови. *Актуальні питання розвитку української мови у науковій ретроспекції та перспективі*. Матеріали круглого столу до Дня української писемності та мови; за заг. ред. Н. В. Коч. Миколаїв: МНУ, 2012. С. 25–27.

2. Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. Вид. 4-те. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2009. 130 с.

3. Бурлакова І., Сібрук А. Проблема норми в аспекті лексичної варіантності (на матеріалі окремих груп лексики XI-XIV ст.). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2013. № 27. С. 41–51.

4. Бурячок А. Мовна ситуація в Київській Русі. *Науково-інформаційний вісник*. 2012. № 2 (79). С. 52–57.

5. Новікова О. О., Чупрінова Н. Ю. Особливості писемності Київської Русі IX ст. – I пол. XII ст. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія «Історичні науки». 2021. Т. 32 (71). № 4. С. 315–319.

6. Новікова Т. Вплив церковнослов'янської мови на різні функціональні стилі української мови. *Наук. вісн. Чернів. нац. ун-ту*. Серія «Слов'янська філологія». 2013. Вип. 697–699. С. 199–206.

7. Новікова Т. В. Культурно-історична зумовленість взаємодії церковнослов'янської та української мов. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2014. Вип. 44. С. 211–214.

8. Піонтковська Т. О. Лінгвопоетичні формули як вираження зв'язку мови «Слова о полку Ігоревім» і мови української народної творчості: автореф. дис. ... канд. наук. Київ, 2009. 17 с.

9. Скаб М. В. Проблема назви першої писемної мови слов'ян (рефлексії з приводу підручника Василя Сімовича «Нарис граматики староболгарської (староцерковнослов'янської) мови»). *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту*. Серія «Мовознавство». Тернопіль: ТНПУ, 2005. № 1 (13). С. 48–56.

10. Фаріон І. Франкова візія історії української мови (XI–XVIII ст.). *Дивослово*. 2006. № 10. С. 35–39.

Змістовий модуль 2. Середньоукраїнська мова

Тема 1.3. Середньоукраїнська (рання) мова (к. XIV-поч. XVI ст.).

1. Суспільно політичні умови розвитку літературної мови XIV – I половини XVI ст. Два типи мови цього періоду.
2. Літературна руська мова в Литовській державі. Мовні особливості пам'яток ділового стилю XIV–XVI ст.
3. Історико-лінгвістичні умови функціонування та мовні особливості канонічної й неканонічної церковної літератури цього періоду. Мовні особливості «Пересопницького Євангелія» 1556 р.
4. Релігійна боротьба в Україні та її мовні наслідки. Розквіт і занепад полемічної літератури. Мова полемічної літератури.
5. Мова художньої літератури к. XVI – I половини XVII ст. Перші фіксації народнописенної та розмовної побутової мови.
6. Культурні осередки середньовічної України. Книгодрукування в Україні: проблема його історичних початків.
7. Розвиток шкільної освіти в Україні. Діяльність Києво-Могилянської академії.

Додаткова література

1. Видайчук Т. Л. Відбиття другого південнослов'янського впливу у графіці та орфографії українських рукописних житійно-повістевих пам'яток XVI ст. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2001. Вип. 4. С. 97–105.
2. Видайчук Т. Л. Розвиток фонетичної системи староукраїнської мови другої половини XVI – XVIII ст. на тлі правописної традиції (на матеріалі житійно-повістевих пам'яток): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2004. 18 с.
3. Видайчук Т. Л. Система консонантизму староукраїнської літературної мови XVI ст. та її відбиття у правописі житійно-повістевих

пам'яток. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2002. Вип. 6. С. 55–64.

4. Гнатюк Л. Мовна гра як спосіб осягнення світу: на матеріалі староукраїнських текстів кінця XVI–XVIII ст. *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. пр. Київ: ВД Дмитра Бураго, 2004. Вип. 14. Кн. 1. С. 93–97.

5. Добосевич У. Релігійне письменство у формуванні української книжної мови XVI – першої половини XVII ст. *Християнство і українська мова*. Матеріали наукової конференції (5–6 жовтня 2000 року). Київ, 2000. С. 353–361.

6. Добосевич У. Роль влади і церкви у формуванні статусу і престижу української мови в XVI – першій половині XVII ст. *Мова і суспільство*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2013. Вип. 4. С. 81–87.

7. Мозер М. Огляд історії української мови середньої доби. Мозер М. *Причинки до історії української мови* / за заг. ред. С. Вакуленка. Харків : ХІФТ, 2008. XVI. С. 40–54.

8. Мозер М. Що таке «проста мова»? Мозер М. *Причинки до історії української мови* / за заг. ред. С. Вакуленка. Харків : ХІФТ, 2008. XVI. С. 75–111.

9. Мойсієнко В. М. Про національний статус «руської мови» в часи Великого Князівства Литовського та Речі Посполитої. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 67–82.

10. Мойсієнко А. М. Чи мала «руська мова» національність у часи Великого князівства Литовського? *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: зб. наук. праць. Ужгород, 2005. Вип. 8. С. 69–94.

11. Півторак Г. П. Державна мова у Великому князівстві литовському і проблема розмежування українських і білоруських писемних пам'яток. *Мовознавство*. 2005. №3–4. С. 80–84.

12. Прискока О. В., Франчук В. Ю. Київська спадщина у писемності Великого князівства Литовського. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 113–127.

13. Фаріон І. Лінгвономен *українська мова* як етнонаціональна ідентифікація українців (на матеріалі текстів XIV–XX ст.). *Український глотогенез*. Житомир, 2015. С. 225–235.

14. Фаріон І. Д. Рецепція поняття культури української (руської) мови в діахронії. *Український смисл*. 2012. № 1. С. 101–105.

15. Фаріон І. Д. Місце простої руської мови у мовній концепції Івана Вишенського. *Українська мова*. 2010. № 4. С. 57–67.

16. Фаріон І. Відображення суспільного статусу руської (української) мови у правових документах XVI ст. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2017. № 5. S. 43–62.

17. Фаріон І. Суспільний статус старороукраїнської мови в XIV–XVII століттях: дис. ... докт. філол. наук / . Київ, 2015.

Книгодрукування

18. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів: Ін-т українознавства, 2002. 520 с.

19. Мельников О. Чи було книгодрукування в Україні до Івана Федорова: огляд публікацій останніх років. *Вісн. Кн. палати*. 2006. № 4. С. 10–13.

20. Низовий М. «Чи було книгодрукування в Україні до Івана Федорова?» (Хто ставить це питання і як на нього відповідають). *Вісн. Кн. палати*. 2006. №9. С. 32–37.

Пересопницьке Євангеліє

21. Дем'янчук Г. Хто він, Михайло Василевич?: життєва загадка одного з авторів Пересопницького Євангелія. *Погорина: літ.-мист. Альманах*. Рівне, 2002. Вип. 4. С. 25–27.

22. Матвієнко А. Пересопницьке Євангеліє – видатна пам'ятка українського відродження XVI ст. *Дивослово*. 2004. № 5. С. 31–34.

23. Новак О. Творці Пересопницького Євангелія (Про архімандрита Григорія та Михайла Василевича). *Вільне слово*. 2001. 28 березня.

24. Чепіга І. Деякі синтаксичні явища в мові Пересопницького Євангелія. *Українська мова*. 2001. № 1. С. 31–34.

Тема 1.4. Середньоукраїнська мова (II пол. XVI–XVIII ст.). Граматична та лексикографічна обробка літературної мови XVI–XVIII ст.

1. Значення першої української мовознавчої літератури для шкільної освіти. Основні етапи й напрями розвитку вітчизняного середньовічного мовознавства.

2. Мовні й науково-філологічні особливості слов'яноукраїнських граматик: анонімних і колективних граматик XVI ст., грамматики Л. Зизанія, грамматики М. Смотрицького, граматичної праці І. Іжевича.

3. Мовні та науково-філологічні особливості перших лексикографічних праць: «Лексис» Л. Зизанія; «Лексикон» П. Беринди; «Семимовник»; латинські словники, укладені в Україні.

Додаткова література

1. Балко М. Роль «Грамматики» Мелетія Смотрицького у становленні вчення про словосполучення. *Мандрівець*. 2010. № 5. С. 59–60.

2. Борисов В. Наукова роль давніх граматик у формуванні національного мовознавчого дискурсу. *Український світ у наукових парадигмах*: зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків: ХІФТ, 2018. Вип. 5. С. 62–66.

3. Брус М. Найменування жінок у «Граматиці» Мелетія Смотрицького (граматичні, лексичні, словотвірні ознаки). *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Серія «Мовознавство»*. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. Вип. I (29). С. 18–22.

4. Гальчук І. Ю. Наголос граматики М. Смотрицького як відбиття староукраїнської акцентної системи. *Мовознавство*. 2008. № 4–5. С. 79–91.

5. Городенська К. Кременецька граматика (1638 р.) і сучасні граматики української мови: погляд крізь сторіччя. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія «Мовознавство»*. 2018. Вип. 1. (29). С. 34–39.

6. Демянюк М. П. Українське мовознавство XVIII ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2006. 22 с.

7. Кашета Ю. В. Засоби передачі слов'яноруського синтаксису у «простій» мові варіанта Мелетія Смотрицького (риторичний аспект): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2007. 20 с.

8. Коца Р. Питання словотвору і морфеміки в «Граматиці» М. Смотрицького. *Молодий учений*. Серія «Філологічні науки». № 5 (81). С. 476–478.

9. Понкратова В. М. Генезис та еволюція категорії роду іменників у давніх граматиках української мови (XVI ст. – перша половина XIX ст.). *Наук. пр. ЧДУ імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія «Філологія. Мовознавство». 2015. Т. 255. Вип. 243. С. 82–87.

10. Шматко І. Відображення української термінологічної лексики в староукраїнській лексикографії. *Opera Slavica*. 2013. № XXIII (2). S. 39–44.

11. Якимович-Чапран Д. Термінотворча діяльність Лаврентія Зизанія: мовознавча термінолексика XVI–XVII ст. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / гол. ред. М. Литвин, упоряд. О. Сідляр, Н. Кобрин. Львів, 2012. Вип. 21: *Scripta manent*. Ювілейний збірник на пошану Б. Якимовича. С. 833–838.

12. Ярошевич І. А. Невідмінювані частини мови в «Граматиці» Мелетія Смотрицького: поняттєво-термінологічний аспект. *Українська мова*. 2019. № 4. С. 84–89.

Тема 1.4. Середньоукраїнська мова (II пол. XVI–XVIII ст.). Козацька доба).

1. Відображення живої української мови в діловому українському письменстві. Спроби створення масової літератури: мовностилістичні особливості актово-урядових документів XVII–XVIII ст.; мовностилістичні особливості українських літописів XVII–XVIII ст.

2. Реформа алфавіту Петром I (1708 р.), її наслідки для українського правопису.

3. Мова художньої літератури II половини XVII – кінця XVIII ст. Г. С. Сковорода в історії української літературної мови.

Додаткова література

1. Бичкова Т. С. Фонетичні особливості рукописних збірників XVII–XVIII ст.: навч. посіб. Чернівці : Рута, 2006. 51 с.

2. Видайчук Т. Лінгвополітичні виміри поняття «мова» у староукраїнську добу. *Українська мова й література в сучасній школі*. 2013. № 12. С. 29–34.

3. Гнатюк Л. Архаїчні етикетні формули як відображення специфіки мовної картини світу українців. *Українське мовознавство*. 2022. Вип. 1 (52). С. 5–18.

4. Гнатюк Л. Староукраїнська мовна свідомість і причини морфологічної варіативності у староукраїнській літературній мові кінця XVI–XVIII ст. *Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського*. Серія «Філологія». 2003. № 6. С. 214–219.

5. Наєнко Г. Етапи становлення наукового стилю української мови: кінець 16 – перша половина 17 століття. *Матеріали V конгр. Міжнар. асоц. україністів. Мовознавство*: зб. наук. статей. Чернівці: Рута, 2003. С. 162–167.

6. Пелюх Т. Г. Назви форм ліків та лікарських препаратів у лікарських порадах XVI–XVIII ст. *Мовознавство*. 2001. № 4. С. 33–39.

7. Чепіга І. Співвідношення літературно-писемного й народно-розмовного джерела в перших українських драматичних текстах (кінець XVI–XVII ст.). *Українська мова*. 2003. № 3. С. 23–27.

8. Фаріон І. Лінгвістичні наслідки Переяславської (з)ради. *Дивослово*. 2003. № 4. С. 2–6.

Григорій Сковорода

9. Гнатюк Л. Звукопис Григорія Сковороди як явище українського мовного бароко. *Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2001. Вип. 3. С. 73–80.

10. Гнатюк Л. Мова Григорія Сковороди : хаос чи система? *Культура слова*. 2004. Вип. 64. С. 3–9.

11. Гнатюк Л. П. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції: моногр. Київ: Вид-полігр. центр «Київський ун-т», 2010. 446 с.

12. Гнатюк Л. Староукраїнська орфографічна традиція і проблема озвучення текстів Г. Сковороди. *У силовому полі мови: пам'яті І. П. Чепіги*. Київ: КММ, 2011. С. 63–70.

13. Гнатюк Л. То якою ж мовою писав Григорій Сковорода? (Погляд крізь призму ста років української мовної свідомості). *Дивослово*. 2006. № 3. С. 47–51.

14. Карунік К. Мова Г. Сковороди в оцінці Ю. Шевельова. *Слов'янський збірник*. 2013. Вип. 17. С. 119–135.

15. Шевельов Ю. Пролегомена до вивчення мови та стилю Г. Сковороди. Шевельов Ю. *Вибрані праці: у 2 кн.* / упоряд. Л. Масенко. Київ: ВД «Києво–Могилянська академія», 2008. Кн. I. Мовознавство. С. 511–566.

Змістовий модуль 3. Нова українська літературна мова к. XVIII – XIX ст.

Тема 2.1. Нова українська літературна мова (к. XVIII – I пол. XIX ст.).

1. Формування української літературної мови на народній основі в кінці XVIII ст. Діалектна основа нової української літературної мови.

2. І. П. Котляревський – зачинатель нової української літературної мови: традиційне в мові творів І. П. Котляревського; новаторство письменника; засоби гумору й сатири; народність мови творів І. П. Котляревського.

3. Розвиток української літературної мови в період від І. П. Котляревського до Т. Г. Шевченка.

4. Мовотворчість Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, Є. П. Гребінки, П. П. Гулака-Артемівського.

5. Розвиток української літературної мови поетами-романтиками. Риси мовного натуралізму (котляревщини) у творах письменників цього періоду.

Додаткова література

1. Буткова Г. В. Соматизми в українській соціокультурній парадигмі перших десятиріч XIX ст. *Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманіт. ун-ту.* 2008. Вип. 25. С. 49–54.

2. Грещук В. Мовна ситуація в Галичині кінця XVIII – початку XIX століття. *Матеріали V конгр. Міжнар. асоц. українців.* Серія «Мовознавство»: зб. наук. статей. Чернівці: Рута, 2003. С. 168–173.

3. Желязкова В. В., Зинякова А. А. Наголошення іменних частин мови в поемі «Енеїда» І. П. Котляревського: моногр. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. 238 с.

4. Зинякова А. А. Акцентування іменників у поетичній творчості письменників кінця XVIII–XIX століть. *Наукові записки.* Серія «Філологічна». Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. Вип. 40. С. 36–39.

5. Зинякова А. А. Етимологія та семантичний розвиток номенів на позначення реалій побуту (на матеріалі поеми «Енеїда» І. Котляревського). *Слов'янська писемність у контексті християнської культури*. Матеріали круглого столу до Дня слов'янської писемності та культури / за заг. ред. Н. В. Коч]. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. Вип. 2. С. 53–57.

6. Матвіяс І. Роль слобожанського говору в мовотворчості Григорія Квітки-Основ'яненка. URL: <http://kulturamovu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine70-2.pdf>

7. Сологуб Л. О. Мовний простір Євгена Гребінки: соціокультурний аспект. *Література та культура Полісся*. 2012. Вип. 68. С. 83–88.

8. Спрішевська В. В. Наголошення прикметників в «Енеїді» І. Котляревського. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 36–46.

9. Українець Л. Ф. Конотація голосних звуків у поетичному дискурсі Євгена Гребінки. *Література та культура Полісся*. 2012. Вип. 68. С. 102–107.

10. Ятищук О. Роль Г. Квітки-Основ'яненка у становленні й розвитку української літературної мови. *Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко в духовній історії України*. Тернопіль, 2011. С. 40–63.

Тема 2.1. Граматична й лексикографічна обробка української літературної мови I пол. XIX ст.

1. Українські граматики I пол. XIX ст. Перша граMATика нової української мови на народнорозмовній основі.
2. Словники української мови I пол. XIX ст.
3. Правописні системи I пол. XIX ст. у Східній та Західній Україні. Полеміка навколо питання про українську літературну мову на народній основі.
4. Умови розвитку української літературної мови в Галичині та Закарпатті. Діяльність Руської трійці.

Додаткова література

1. Бабич Н. Мовні засоби романтизму в поезії М. Шашкевича. *Шашкевчіана: зб. наук. праць / ред. І. Ісаєвич. Львів, 2000. Вип. 3–4. С. 611–612.*
2. Гриценко П. Мовознавці про граматику Павловського. *Вісн. Запоріз. нац. ун-ту. Серія «Філологічні науки». 2010. № 1. С. 166–172.*
3. Кравченко М. Мова «Русалки Дністрової» як джерело вивчення історичних процесів українського словотворення. *Шашкевчіана: зб. наук. праць / ред. І. Ісаєвич. Львів, 2000. Вип. 3–4. С. 611–612.*
4. Мацько Л. І. До питання про українську наукову мову Михайла Драгоманова. *Другі міжнародні Драгоманівські читання. Матеріали до 165-річчя з дня народження Михайла Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. С. 113–120.*
5. Мацько Л. І. Лінгвістична спадщина М. Драгоманова. *Дивослово. 2003. № 11. С. 22–27.*
6. Остапчук О. Мовна ситуація на Правобережній Україні в першій половині XIX ст. *Матеріали V конгр. Міжнар. асоц. українців. Серія «Мовознавство»: зб. наук. статей. Чернівці: Рута, 2003. С. 182–184.*

7. Понкратова В. М. Генезис та еволюція категорії роду іменників у давніх граматиках української мови (XVI ст. – перша половина XIX ст.). *Наук. пр. Чорном. держ. ун-ту імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія «Філологія. Мовознавство». 2015. Т. 255. Вип. 243. С. 82–87.

8. Фаріон І. Лінгвістичний феномен Маркіяна Шашкевича. *Дивослово*. 2007. № 10. С. 38–44; 2007. № 11. С. 35–38.

9. Фаріон І. Отець Маркіян Шашкевич – український мовотворець: лінгвістичний феномен на тлі світового романтизму. Львів: Свічадо, 2007. 136 с.

10. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Київ: ВД «КМ Академія», 2003. 160 с.

Тема 2.2. Розвиток української літературної мови в середині XIX ст. – поч. XX ст.

1. Т. Г. Шевченко – основоположник норм нової української літературної мови. Джерела мови творів Т. Г. Шевченка. Роль Т. Г. Шевченка у створенні лексичних, фонетичних, граматичних норм української літературної мови на народнорозмовній основі.

2. Відображення стилістичної різноманітності літературної мови й особливостей мови різних соціальних верств у художній літературі з середини XIX і на початку XX ст. (письменники на вибір: Марко Вовчок, І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, П. Куліш, І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, В. Стефаник, О. Кобилянська).

3. Заборона української мови з боку імперських урядів. Боротьба української інтелігенції проти утисків літератури й мови. Діяльність НТШ.

4. Мовні дискусії навколо питання про шляхи розвитку національної літературної мови в Східній та Західній Україні.

5. Боротьба за створення єдиного українського правопису.

Додаткова література

1. Єрмоленко С. Пантелеймон Куліш в історії української літературної мови. *Культура слова*. 2010. Вип. 72. С. 6–15.

2. Кочерга Г. І. С. Нечуй-Левицький у контексті історико-лінгвістичних досліджень. *Іван Нечуй-Левицький: постать і творчість*. Матеріали Всеукр. наук. конф. (25–27 вересня 2008 р., м. Черкаси): до 170-річчя з дня народж. І. С. Нечуя-Левицького. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2008. С. 469–478.

3. Матвіяс І. Взаємодія між східноукраїнським і західноукраїнським варіантами літературної мови в кінці XIX і в XX ст. *Мовознавство*. 2013. № 1. С. 3–8.

4. Матвіяс І. Діалектна основа мови в творах Пантелеймона Куліша. *Українська мова*. 2008. № 1. С. 95–99.

5. Матвіяс І. Г. Творчість Івана Франка на тлі історії української літературної мови. *Мовознавство*. 2003. № 6. С. 18–24.
6. Мацько Л. І. Пантелеймон Куліш в історії української літературної мови. *Дивослово*. 2000. № 8 (522). С. 21–25.
7. Омелич І. Подвійна актуалізація фразеологізмів у творах І. С. Нечуя-Левицького. *Українська мова*. 2003. № 2. С. 94–101.
8. Ткач Л. Західноукраїнський варіант літературної мови кінця ХІХ – початку ХХ століття і проблема мовної спадкоємності в сучасній Україні. *Матеріали V конгр. Міжнар. асоц. українців*. Серія «Мовознавство»: зб. наук. статей. Чернівці: Рута, 2003. С. 22–37.
9. Ткач Л. О. Мовна ситуація на Буковині в кінці ХІХ – на початку ХХ століття і розвиток української літературної мови: автореф. дис. ... докт. філол. наук. Київ, 2008. 40 с.
10. Януш Я. Роль Михайла Старицького у розвитку літературної мови. *Дивослово*. 2002. № 7. С. 14–16.

Тарас Шевченко

11. Белей Л. Тарас Шевченко як засновник нової української літературно-художньої антропонімії. *VIII Міжнародний конгрес українців*. Серія «Мовознавство»: зб. наук. ст. Київ, 2015. С. 11–21.
12. Богдан С. «Озовись до мене хоч інколи...» (Мовноповедінковий статус Шевченкових адресантів). *Дивослово*. 2000. № 5. С. 15–20.
13. Гнатюк Л. Староукраїнське джерело мови Тараса Шевченка / Слово Тараса Шевченка в історії літературної мови. *Культура слова*. 2014. № 80. С. 6–20.
14. Горох Г. В. Мовні засоби і стилістичні фігури у творчості Т. Г. Шевченка. *Наук. пр. Кам'янець-Поділ. Нац. ун-ту імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. 2014. Вип. 35. С. 28–31.
15. Данилюк Н. Мовний образ Божої Матері в Євангелії та в поезії Тараса Шевченка. *Волинь філологічна: текст і контекст*. Творчість

Т. Шевченка: традиції і сучасність: зб. наук. пр. / упоряд. О. В. Яблонська. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. Вип. 18. С. 252–263.

16. Дейниченко Н. Концепт *хата* на матеріалі «Малого Кобзаря» Т. Шевченка. *VIII Міжнародний конгрес україністів*. Серія «Мовознавство»: зб. наук. ст. Київ, 2015. С. 103–105.

17. Дергач Д. Тарас Шевченко в сучасних українських медіа: лінгвістичний аналіз. *VIII Міжнародний конгрес україністів*. Серія «Мовознавство»: зб. наук. ст. Київ, 2015. С. 73–83.

18. Єрмоленко С. Я., Мойсієнко А. К., Гнатюк Л. П. Мовотворчість Тараса Шевченка в слов'янській рецепції XIX–XXI ст. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 100–112.

19. Єщенко Н. Локативні номінативи у ранній поезії Тараса Шевченка (семантико-стилістичний аналіз лексем на позначення простору). *Українська мова*. 2005. № 4. С. 94–105.

20. Кобченко Н. Синтаксичні засоби експресії в епістолярії Тараса Шевченка. *VIII Міжнародний конгрес україністів*. Серія «Мовознавство»: зб. наук. ст. Київ, 2015. С. 83–98.

21. Кононенко І. Поліфункціональність ад'єктивів у поєичній мові Тараса Шевченка. *VIII Міжнародний конгрес україністів*. Серія «Мовознавство»: зб. наук. ст. Київ, 2015. С. 110–121.

22. Космеда Т. А. Феномен его-текстів Тараса Шевченка: моделювання ігрового дискурсу. *VIII Міжнародний конгрес україністів*. Серія «Мовознавство»: зб. наук. ст. Київ, 2015. С. 122–135.

23. Матвіяс І. Г. Діалектна основа мови поезії Тараса Шевченка. *Мовознавство*. 2002. № 1. С. 11–16.

24. Мацько Л. І. Значення поетичної творчості Тараса Шевченка для розвитку української мови і культури. *Т. Г. Шевченко і світова культура*. Матеріали конференції (26–28 лютого 2004 р., м. Сімферополь). Київ: Грамота, 2004. С. 19–36.

25. Мозер М. Тарас Шевченко і сучасна українська мова: спроба

гідної оцінки. Львів, 2012. 328 с.

26. Піддубна Н. В. Вербалізація релігійних почуттів у листах Тараса Шевченка. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2015. Вип. 39. С. 97–103.

27. Піддубна Н. В. Семантичні трансформації релігійної лексики в щоденнику Тараса Шевченка. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2016. Вип. 44. С. 15–23.

28. Райська Л. Г., Райко Н. О. Творчий внесок Тараса Шевченка в сучасну українську літературну мову. *VIII Міжнародний конгрес україністів*. Серія «Мовознавство»: зб. наук. ст. Київ, 2015. С. 154–158.

29. Сизонов Д. Назви творів Тараса Шевченка в медійних заголовках: аналіз стилістичної трансформації. *VIII Міжнародний конгрес україністів*. Серія «Мовознавство»: зб. наук. ст. Київ, 2015. С. 200–208.

30. Фаріон І. У фортеці Шевченкової мови. *Дивослово*. 2002. № 5. С. 14–16.

31. Шевчук Л., Яроцька Г. Концепт *праця* у творчості Тараса Шевченка. *VIII Міжнародний конгрес україністів*. Серія «Мовознавство»: зб. наук. ст. Київ, 2015. С. 229–239.

Леся Українка

32. Богдан С. «Листи її, наче сплески світла...». *Дивослово*. 2002. № 3. С. 14–16.

33. Гнатюк І. Мова і стиль науково-популярних праць Лесі Українки. *Українська мова*. 2006. № 4. С. 18–24.

34. Космеда Т. А. Леся Українка як лінгвіст-термінолог (до 150-річчя від дня народження письменниці). *Термінологічний вісник*. 2021. Вип. 6. С. 55–67.

35. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Душа її і слово не дається під ярмо (про мовотворчість Лесі Українки). *Наука і сучасність*: зб. наук. пр. Київ: НПУ, 2002. Т. 30: Педагогіка. Філологія. С. 136–145.

36. Мацько Л., Сидоренко О. Мовотворчість Лесі Українки. *Дивослово*. 2002. № 3 (541). С. 14–16.

Іван Франко

42. Матвіяс І. Внесок І. Франка в українську літературну мову. *Українська мова*. 2002. № 1. С. 71–77.

43. Сербенська О. А. Мовний світ Івана Франка (статті, роздуми, матеріали): до 150-річчя від народж. Івана Франка: моногр. Львів: Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 371 с.

44. Ціхоцький І. Діалектологічна компетенція Івана Франка (теоретична рецепція і наукова інтерпретація). *Вісн. Львів. ун-ту. Серія філологічна*. 2009. Вип. 46. Ч. II. С. 207–217.

45. Ціхоцький І. Л. Мова прози Івана Франка (стилістичні новації). Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка. 2006. 290 с.

Тема 2.3. Розвиток української літературної мови у I пол. ХХ ст.

1. Суспільно-політичні умови розвитку української літературної мови після 1917 р. Українізація 20-х років, несприятливі умови функціонування і розвитку української мови в 30–50-х роках. Розбудова стилів української літературної мови в період I половини ХХ ст.

2. Правописні дискусії 20-50-х років ХХ ст. Граматики й словники 20-50-х років ХХ ст.

3. Мовні особливості творів письменників 20-40-х рр. ХХ ст. (К. Поліщук, Олександр Олесь, П. Тичина, М. Рильський, М. Зеров, П. Филипович, М. Хвильовий, М. Куліш, Т. Осьмачка, М. Бажан, В. Сосюра, О. Довженко, В. Підмогильний, Ю. Яновський).

Додаткова література

1. Білявська Т. Часопис «Зоря» в контексті українського мовного процесу кінця ХІХ ст. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Лінгвістика»:* зб. наук. пр. Херсон: Вид-во ХДУ, 2008. Вип. VII. С. 207–210.

2. Боярова Л. Г. Юрій Шевельов про мовну політику в радянській Україні. *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «Філологія».* 2009. № 843. Вип. 55. С. 15–19.

3. Гірняк С. Про мовну ситуацію та становлення мовних норм у дискусії наддніпрянської та галицької інтелігенції початку ХХ ст. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.* 2012. С. 72–79.

4. Грищенко А. О. Н. Синявський: місце в історії українського мовознавства. *Українська мова.* 2005. № 4. С. 22–61.

5. Гузар О. Розвиток української мови в національно-культурній програмі журналу «Основа». *Мовознавство:* доп. та повідомл. на ІV Міжнар. конгр. україністів. Київ: Пульсари, 2002. С. 237–241.

6. Єрмоленко С. Пантелеймон Куліш в історії української літературної мови. *Культура слова.* 2010. № 72. С. 6–15.

7. Лобода Т. Значення лексикографічного доробку Б. Д. Грінченка для формування правописної системи української мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 8 «Філологічні науки (мовознавство)». 2013. Вип. 5. С. 102–107.
8. Макаренко Л. В. Мова поетичних творів Юрія Клена. *Культура народів Причорномор'я*. 2005. № 74. Т. 1. С. 188–191.
9. Масенко Л. Т. Доба українізації 20-х років ХХ ст.: засади освітньої й культурної політики Миколи Скрипника. *Дивослово*. 2004. № 5. С. 27–30.
10. Масенко Л., Кубайчук В., Демська-Кульчицька О. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: док. і матеріали / ред. Л. Масенко. 2-ге вид. допов. Київ: ВД «Києво-Могилян. акад.», 2006. 399 с.
11. Матвіяс І. Роль говорів у мовотворчості Бориса Грінченка. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 10–16.
12. Мельник Т. П. Процеси унормування лексики української мови у 20–30 рр. ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2010. 20 с.
13. Русанівський В. М. Українська літературна мова в першій чверті ХХ століття. *Мовознавство*. 2001. № 6. С. 12–16.
14. Тименко Л. Ділова лексика в «Словарі української мови» Бориса Грінченка. *Лексикографічний бюлетень*. 2005. Вип. 12. С. 74–78.
15. Трифонов Р. А. Роль мовної дискусії початку ХХ ст. у процесі формування літературних норм української мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2000. 20 с.
16. Тумай Н. В. Лінгвоцид української мови та шляхи його подолання українством у ХІХ–ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2006. 19 с.

Тема 2.4. Розвиток української літературної мови у II пол. XX – поч. XXI ст.

1. Стан україністики під час Другої світової війни та наступного періоду (40–50 рр. та 60–70 рр.). Розвиток українського мовознавства у 80–90-і рр. XX ст.

2. Мовні особливості творів письменників 40-90-х рр. XX ст. (письменники на вибір: А. Малишко, Б.-І. Антонич, Ю. Клен, І. Багрянний, У. Самчук, І. Драч, О. Гончар, О. Довженко, М. Стельмах, О. Ільченко, П. Загребельний, Г. Тютюнник, Б. Антоненко-Давидович, О. Копиленко, А. Головка, Л. Первомайський, З. Тулуб, Остап Вишня, І. Кочерга, Є. Маланюк, В. Симоненко, Л. Костенко, І. Драч, Б. Олійник, М. Вінграновський, В. Стус, Д. Павличко, Є. Гуцало, Ю. Мушкетик, В. Шевчук, Віра Вовк, Е. Андієвська). Мова постмодерної поезії й прози.

3. Доба державності української мови. Соціолінгвістична ситуація в сучасній Україні.

Додаткова література

1. Братусь М. Кольористичний епітет як ознака тоталітарної доби (за творами Івана Багряного). *Дивослово*. 2001. № 5. С. 14–15.

2. Кабиш М. Функції звукопису мови прозових творів Олександра Довженка. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: ВД «Гельветика», 2020. Т. 1. Вип. 13. С. 53–57.

3. Ковтун А. А. Інноваційні процеси в церковно-релігійній лексиці (на матеріалі української прози 20 ст.): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Чернів. нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Івано-Франківськ, 2006.

4. Космеда Т. А. Поетична грамати́ка: інтимізувальні смисли займенникових форм у тексті В. Симоненка. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2017. Вип. 45. С. 70–76.

5. Масенко Л. Українська мова в соціолінгвістичному аспекті: автореф. ... докт. філол. наук. Київ, 2005. 39 с.
6. Мацько Л. І. З якою лексикою вступаємо в ХХІ століття? *Урок української*. 2000. № 8. С. 14–18.
7. Мацько Л. І. Мовна політика в Україні і зміни в українській мові. *Вісн. Львів. ун-ту*. Серія філологічна. Львів, 2000. Вип. 28. С. 3–9.
8. Мацько Л. І. Українська мова в кінці ХХ століття (зміни в лексиці). *Дивослово*. 2000. № 4 (518). С. 15–20.
9. Мацько Л. І., Христенюк В. Ф. Явище лінгвоциду в історії української літературної мови. *Дивослово*. 2003. № 3 (553). С. 58–63.
10. Німчук В. В. Проблеми українського правопису ХХ – початку ХХІ ст. Київ, 2002. 116 с.
11. Німчук В. Ю. Шевельов і проблеми нашого правопису (до 100-річчя від дня народження Ю. Шевельова). *Українська мова*. 2009. № 2. С. 95–101.
12. Олексенко О. А., Лабетова В. М. Художній потенціал прономінативів поетичної мови Бориса Олійника. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2014. Вип. 37. С. 81–86.
13. Олексенко О. А. Функційно-семантична своєрідність прономінативів зі значенням особи в ліриці М. Вінграновського. *Лінгвістичні студії: зб. наук. пр. Донецьк: ДонНУ*, 2013. Вип. 27. С. 51–55.
14. Омельченко А. Г. Імператив у поетичному мовленні Миколи Вінграновського. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2021. Вип. 54. Ч. 1. С. 176–184.
15. Онуфрієнко Г. Генеза української мови у гіпотезах та концепціях мовознавців ХІХ – ХХ століття. *Персонал*. 2006. № 11. С. 40–46; № 12. С. 36–42.
16. Погрібний А. Державна мова як важіль українського державотворення. *Мовознавство: доп. та повідомл. на ІV Міжнар. конгресі українців*. Київ: Пульсари, 2002. С. 142–149.

17. Романченко А. П. Спостереження над мовою «Мисливських усмішок» Остапа Вишні. *Мова*. 2012. № 17. С. 95–99.

18. Сологуб Н. Концептуалізація лексеми «війна» в мовотворчості Олеся Гончара. *Філологічні студії. Наук. вісн. Кривор. держ. пед. ун-ту*. 2015. Вип. 13. С. 350–355.

19. Степаненко М. І. Мовне законодавство, соціолінгвістика, політична лексикографія: найновітніші виміри. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2022. Вип. 56. С. 55–76.

20. Стишов О. А. Стилiстично марковані лексичні неологізми в дискурсі ЗМІ початку ХХІ століття. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2018. Вип. 47. С. 91–98.

21. Сюта Г. Мовотворчість Нью-Йоркської групи в українському поетичному дискурсі. *Культура слова*. 2010. Вип. 72. С. 42–47.

22. Турчак О. М. Функціонально-семантичне навантаження антропонімів у мовному просторі творів Григора Тютюнника. Дослідження з лексикології і граматики української мови. 2012. Вип. 12. С. 152–159.

23. Шевельов Ю. Українська мова в I половині ХХ ст. (1990–1941): Стан і статус. Шевельов Ю. *Вибрані праці: у 2 кн. / упоряд. Л. Масенко*. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн. I. Мовознавство. С. 26–279.

24. Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу. Київ, 2001. 478 с.

Ліна Костенко

25. Горох Г. В. Стилiстичні особливості поетичних творів Ліни Костенко. *Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Серія «Філологічні науки»*. 2009. Вип. 20. С. 134–137.

26. Єрмоленко С. Мовосвіт Ліни Костенко. *Культура слова*. 2010. № 73. С. 6–16.

27. Задорожна О. Історичний час у мовотворчості Ліни Костенко. *Культура слова*. 2010. Вип. 73. С. 39–43.

28. Місяць Н. Полонізми в творах Ліни Костенко. *Українська полоністика*. 2009. Вип. 6. С. 145–157.

29. Міщук У. Мовосвіт природи в поезії Л. Костенко, В. Стуса, М. Вінграновського. *Культура слова*. 2012. Вип. 77. С. 114–119.

30. Міщук У. Поетична мова як репрезентант мовної особистості автора (на основі творчості Ліни Костенко та Василя Стуса). *Українська мова*. 2008. № 2. С. 89–100.

31. Омельченко А. Г. Семантика імператива в поетичному мовленні Ліни Костенко. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2022. Вип. 56. С. 295–305.

32. Сидяченко Н. Г. Про особливості мовотворчості Ліни Костенко. *Культура слова*. 2010. Вип. 73. С. 64–68.

Василь Стус

33. Галів У. Б. Позасловникова лексика у творах Василя Стуса. *Наук. вісн. Дрогоб. держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. Серія «Мовознавство»*. 2018. № 9. С. 47–50.

34. Демченко А. Художній простір у мовній картині світу Василя Стуса. *Наук. вісн. Херсонського держ. ун-ту. Серія «Лінгвістика»*. Херсон: ХДУ, 2008. Вип. 5. С. 221–223.

35. Міщук У. Поетична мова як репрезентант мовної особистості автора (на основі творчості Ліни Костенко та Василя Стуса). *Українська мова*. 2008. № 2. С. 89–100.

36. Хом'як І. Стилiстична палiтра поезiї Василя Стуса. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академiя»*. Серiя «Фiлологiчна». 2011. Вип. 21. С. 91–101.

Сергій Жадан

37. Бондаренко Л. Г. Порiвняння в художньому мовленнi Сергiя Жадана (на матерiалi збiрки «Цитатник»). *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серiя «Лiнгвiстика»*. Херсон: ХДУ, 2015. Випуск 22. С. 52–55.

38. Вегеш А. Ономастична територія Сергія Жадана. *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту*. Серія «Філологія». 2018. Вип 2 (40). С. 16–20.

39. Горбатенко І. С. Тематичні групи лексики в поезії Сергія Жадана. *Актуальні питання філології та методології*. 2019. С. 30–36.

40. Рудь О. М., Горбатенко І. С. Застаріла лексика в поетичних текстах Сергія Жадана: функціонально-семантичний аспект. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація». Херсон: ХДУ, 2021. № 1. С. 130–137.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль 1. Староукраїнська мова

Робота з відеоматеріалами.

Вступ до курсу „Історія української літературної мови”. Дослідники історії української мови (І. Огієнко, Ю. Шевельов, В. Німчук).

Змістовий модуль 2. Середньоукраїнська мова

Робота з науковою літературою (конспектування, тезування, підготовка повідомлення).

Граматична та лексикографічна обробка літературної мови 16-17 ст. (повідомлення на вибір: “Граматика” Л. Зизанія; “Граматика” М. Смотрицького; “Граматика” І. Ужєвича, “Лексис...” Л. Зизанія, “Лексикон...” П. Беринди, “Семимовник”, “Лексикон” Є. Славинецького).

Змістовий модуль 3. Нова українська літературна мова к. XVIII – XIX ст.

І. Індивідуальна науково-дослідна робота зі словниками.

Мова творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка. Користуючись словником мови творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, виберіть (усі одиниці необхідно вписувати з дефініцією і прикладом; на кожен пункт – три одиниці):

1. Фонетика.

а) фонетичні варіанти слів (напр., *зопинити* — *зупинити*).

2. Лексика (семантика) / стилістика.

а) обрядова лексика (у словнику з позначкою обряд.);

б) церковна лексика (у словнику з позначкою церк.);

в) стилістично забарвлена лексика (у словнику з позначками пестл., зменш., уроч., ввічл., фам., жарт., несхвальн., зневажл., осудл., ірон., лайл., просторічн., вульг.);

г) модифіковані під російські (у словнику з позначкою мдф.);

г) образна реалізація слова (у словнику з позначками у порівн., у порівн. зв.,

персоніф., мет., перен.);

д) топоніми;

е) приклади слів, що не відповідають нормам сучасної української мови (навести сучасний нормативний відповідник із дефініцією і коментарем).

3. Фразеологія.

а) фразеологізми.

4. Морфологія.

а) форми вищого / найвищого ступенів порівняння прикметників / прислівників.

II. Індивідуальна науково-дослідна робота зі словниками.

Мова творів Т. Шевченка. Користуючись словником мови творів Т. Шевченка виберіть (усі одиниці необхідно вписувати з дефініцією і прикладом; на кожен пункт – три одиниці):

1) демінутивні / пейоративні (зменшено-пестливі форми / збільшено-згрубілі) форми (у словнику з відповідними помітками);

2) варіантні форми одного слова (у словнику наведені поряд; напр., *чужі* / *чужії*);

3) оніми (необхідно навести слово, пояснення (що це / хто це), цитату з поезії, коментар щодо того, вживається слово в прямому значенні чи набуває переносного);

4) релігійна лексика;

5) слова, що вживаються в переносному (у словнику з поміткою перен.) / образному (у словнику з поміткою образн.) / іронічному (у словнику з поміткою ірон.) значенні;

б) слова / форми слів, що не стали нормою СУМу (крім слова й цитати, наведіть варіант нормативного вживання (якщо є потреба, із вказівкою на СУМ sum.in.ua)).

Змістовий модуль 4. Українська літературна мова ХХ – поч. ХХІ ст.

I. Робота з науковою літературою (реферування).

Історія української мови 20 століття. Реферування наукової статті.

II. Лінгвістичний аналіз тексту. Опрацювання наукових статей. Підготовка повідомлення.

Мовні особливості творів письменників 40-90-х рр. ХХ ст. (письменники на вибір: А. Малишко, Б.-І. Антонич, Юрій Клен, І. Багряний, У. Самчук, І. Драч, Олесь Гончар, О. Довженко, М. Стельмах, О. Ільченко, П. Загребельний, Г. Тютюнник, Б. Антоненко-Давидович, О. Копиленко, А. Головка, Л. Первомайський, З. Тулуб, Остап Вишня, І. Кочерга, Є. Маланюк, В. Симоненко, Л. Костенко, І. Драч, Б. Олійник, М. Вінграновський, В. Стус, Д. Павличко, Є. Гуцало, Ю. Мушкетик, В. Шевчук, Віра Вовк, Е. Андіївська).

III. Індивідуальна науково-дослідна робота (лінгвістичний аналіз тексту).

Мова творів сучасної української літератури (автор і твір на вибір).

Завдання для самоперевірки

1. Безпосереднім джерелом розвитку української мови є праслов'янська. Укажіть прізвище дослідника, який підтримував цю позицію.
 2. Українська мова виникла після розпаду давньоруської. Укажіть прізвище дослідника, який підтримував цю позицію.
 3. ... вважав, що на Київщині за часів заснування руської державності і до татаро-монгольської навали жили росіяни та їхні предки. Українці, за його гіпотезою, прийшли сюди з Прикарпаття, вони формувалися, і заселили спустошену татаро-монголами Київщину щонайшвидше наприкінці XV століття.
 4. Хто спростував гіпотезу М. Погодіна про походження української мови?
 5. ... дійшов антинаукового висновку про належність київського говору не до української, а до російської мови.
 6. 1883 р. дискусія про автохтонність українців та української мови в Києві й на всій Наддніпрянщині спалахнула між російським академіком О. Соболевським та українським філологом ...
 7. «Вже в XI ст., то є вже в наших найдавніших пам'ятках, таких, як оба Збірники Святослава або Тринайцять Слів Григорія Богослова, проявляються виразні сліди живої народної української мови з місцевою діалектичною закраскою, що надає сим пам'ятникам інший характер від пам'ятників писаних на Півночі, як наприклад Новгородські Мінеї, – і се дає нам непохитну основу до ствердження факту, що в XI ст. не було одної руської або східнослов'янської мови навіть у письменстві, а були два виразно зазначені східнослов'янські мови: стара українська і стара великоруська».
- а) О. Колесса;
 - б) С. Смаль-Стоцький;
 - в) Є. Тимченко;
 - г) М. Жовтобрюх;
 - д) О. Шахматов.
8. ... виділив 25 фонетичних ознак української мови й зіставив їх з фонетичними рисами праслов'янської мови, з одного боку, та з фонетичними рисами інших слов'янських мов – з другого. Це дало можливість ученому дійти висновку, що еволюція української мови пішла іншою дорогою, яку не можна вияснити, виходячи з гіпотези спільноруської мови.

- а) О. Колесса;
- б) С. Смаль-Стоцький;
- в) Є. Тимченко;
- г) М. Жовтобрюх;
- д) О. Шахматов.

9. Розробляючи класифікацію, ... пов'язував періоди розвитку історії української мови з історією українського народу (наприклад, літературна мова XIV–першої половини XVI ст. (до Люблінської унії 1569 р.)).

- а) О. Колесса;
- б) С. Смаль-Стоцький;
- в) Є. Тимченко;
- г) М. Жовтобрюх;
- д) О. Шахматов.

10. Оберіть «зайве» прізвище.

- а) І. Огієнко;
- б) В. Німчук;
- в) Ю. Шевельов;
- г) М. Жовтобрюх;
- д) М. Мозер.

11. Формування якої фонетичної особливості української мови демонструють такі приклади: *бѣство (бѣгство), разнѣвавь же ся (разгнѣвавь же ся), Анна рѣина (рѣгина = королева), ход (год), снѣхъ (снѣгъ), хрѣха (грѣха)?*

12. Формування якої фонетичної особливості української мови демонструють такі приклади: *учітиля, жетіе, учиникомъ, лецемѣри, въ жевотъ, родітили?*

13. Яка фонетична зміна забезпечила відмінність у словах української і російської мов на зразок: *жонатий / женатый, жовтий / желтый, його / его, пионо / пшено?*

14. Яка фонетична зміна забезпечила відмінність у словах української і російської мов на зразок: *вус / ус, вухо / ухо, вулиця / улица?*

15. Закінчення *-ові, -еві (-єві)* в давальному відмінку однини іменників чоловічого роду трапляються в давніх пам'ятках раніше, ніж закінчення *-у (-ю)*.

- а) так;
- б) ні.

16. Чергування задньоязикових приголосних *z, k, x* зі свистячими *z, ц, с* у давальному та місцевому відмінках однини, зафіксовані ще в староукраїнських пам'ятках, демонструють рису української мови, спільну з російською.

- а) так;
- б) ні.

17. Кличні форми іменників чоловічого й жіночого родів були поширені ще в праслов'янській мові.

- а) так;
- б) ні.

18. У мові українських грамот XIV–XV ст. були поширені імперфект та аорист.

- а) так;
- б) ні.

19. Чому занепад зредукованих *ъ, ь* вважають важливим фонетичним процесом у східнослов'янських говорах, зокрема й початком самостійної історії української мови?

20. Яку фонетичну зміну відображено в наведеному прикладі: *конь – коон' – коін' – кін'?*

21. Яку фонетичну зміну відображено в наведеному прикладі: *ръжа – укр. іржа, ръжати – укр. іржати?*

22. Яку фонетичну зміну відображено в наведеному прикладі: *гръмѣти – грмѣти – гриміти глѣтати – глтати – глитати?*

23. Яку фонетичну зміну відображено в наведеному прикладі: *вълкѣ – воўк, пълнѣи – поўний, тълстѣи – тоўстий, шълкѣ – шоўк, мълчати – моўчати?*

24. Пом'якшення приголосних *с, з, ц* у суфіксах *-ськ-, -зьк-, -цьк-* відбулося в українській мові внаслідок...

- а) прогресивної асиміляції за м'якістю;
- б) регресивної асиміляції за м'якістю.

25. З епохою феодальної роздробленості після розпаду Київської Русі збігся процес занепаду зредукованих *ъ, ь*.

- а) так;
- б) ні.

26. Яка фонетична зміна забезпечила відмінність у словах української і російської мов на зразок: *кров / кровь, голуб / голубь, любов / любовь, постав / постав?*

27. Постійні епітети, характерні для східнослов'янського фольклору, гіперболи, метафори, властиві для мови.

- а) «Повісті минулих літ»;
- б) «Слова про похід Ігорів».

28. У ... церковнослов'янська мова чергується з майже чистими східнослов'янськими текстами.

- а) «Повісті минулих літ»;
- б) «Слові про похід Ігорів».

29. Залежно від об'єкта опису, мова ... іноді піднімається до високого стилю, інколи ж опускається і до низького, стає майже зовсім простонародною.

- а) «Повісті минулих літ»;
- б) «Слові про похід Ігорів».

30. У «Повісті минулих літ» у теперішньо-майбутньому часі в третій особі однини й множини вживається закінчення *-ть* (*втечеть, оумреть, мучать*).

- а) так;
- б) ні.

31. У «Слові про похід Ігорів» неповноголосні форми переважають над повноголосними.

- а) так;
- б) ні.

32. Старослов'янська традиція в «Повісті минулих літ» досить сильна, що проявляється, зокрема, у вживанні форм аориста й імперфекта.

- а) так;
- б) ні.

33. Берестянські грамоти – це...

34. Як здійснювали написи на берестяних грамотах?

35. Усно-літературні койне – це...

36. З офіційним прийняттям християнства в 988 р. у Київську Русь приходить...

- а) старослов'янська літературна мова;
- б) церковнослов'янська літературна мова;
- в) староукраїнська літературна мова.

37. Унаслідок впливу давньоруської літературної мови на старослов'янську виникає давньоруський варіант старослов'янської мови – церковнослов'янська мова.

- а) так;
- б) ні.

38. ... – церковно-книжна мова давньої Русі й пізніших часів.

- а) старослов'янська літературна мова;
- б) церковнослов'янська літературна мова;
- в) староукраїнська літературна мова.

39. Неповноголосі форми є найпоширенішими старослов'янізмами в церковнослов'янській мові.

- а) так;
- б) ні.

40. У давньоруську добу існували дві літературні мови: ... й давньоруська на народній основі.

- а) старослов'янська літературна мова;
- б) церковнослов'янська літературна мова;
- в) староукраїнська літературна мова.

41. У 18 столітті православна церква в Східній Україні переходить на церковну мову ... зразка.

- а) російського;
- б) українського.

42. У кінці 18 століття викладання в Києво-Могилянській академії та школах України було переведене на ... мову.

43. За указами ... 1766 й 1772 років в Україні почали передруковувати церковні книги тільки московського видання.

44. Новий алфавіт, що поширився в Східній Україні після правописної реформи Петра I, отримав назву...

45. Новий шрифт, уведений Петром I, був призначений для друку...

46. Які елементи було вилучено з алфавіту внаслідок реформи Петра I?

47. У ... «Писар земский маеть по руску литерами и словы рускими вси листы, выписы и позвы писати, а не иным языком и словы».

- а) Литовському князівстві;
- б) Речі Посполитій.

48. Основним джерелом вивчення мови часів Литовського князівства є...

- а) юридичні документи;
- б) твори художньої літератури.

49. Рідко трапляється вживання у мові грамот 14–16 ст. ... закінчення *-аго* (*лоеваго, неумытнаго*).

- а) церковнослов'янського
- б) давньоруського

50. Будівельним матеріалом синтетичних форм ... часу в мові грамот 14-16 ст. було дієслово ИМАТИ (имаю дати, не имаю волочити, имаеть платити).

- а) майбутнього;
- б) теперішнього;
- в) минулого.

51. Поширеним засобом розвитку лексики середньоукраїнської літературної мови був семантичний зсув.

- а) так;
- б) ні.

52. У складі середньоукраїнської мови з'являються численні слова іншомовного походження.

- а) так;

б) ні.

53. Пересопницьке Євангеліє отримало назву від...

54. Народнорозмовну лексику до Пересопницького Євангелія введено за допомогою глос. Глоса – це...

55. Як церковні братства сприяли розвитку культурно-освітньої діяльності?

56. Унаслідок об'єднання Київської братської школи й Лаврської школи утворилася...

57. У ... навчання тривало 12 років.

58. Розвитку поезії сприяло й викладання в тогочасних навчальних закладах курсу...

59. Появі друкарства в Україні завдячуємо...

60. ... – перше повне видання Біблії українською мовою.

61. Першим ректором ... був Герасим Смотрицький.

62. Полемічна література виникла в кінці 16 – на початку 17 ст. у зв'язку з...

63. І. Вишенський у своїх творах майже не використовує церковнослов'янську лексику.

а) так;

б) ні.

64. І. Вишенський активно створював нові слова за зразком наявних.

а) так;

б) ні.

65. Іноді в тексті І. Вишенський використовує глоси.

а) так;

б) ні.

66. Перший у славистиці повний курс систематизованої церковнослов'янської мови в її українській редакції – ...

а) «Граматика...» Лаврентія Зизанія;

- б) «Грамати́ка...» Мелетія Смотрицького;
- в) «Грамати́ка...» Івана Ужєвича.

67. Якого розділу не було в “Граматиці” Мелетія Смотрицького?

- а) фонетика;
- б) просодія;
- в) орфографія;
- г) етимологія;
- д) синтаксис.

68. Рукопис “Граматики...” 1643 р. зберігається в Парижі.

69. ... – перша грамати́ка руської мови.

70. Якого з виокремлених Лаврентієм Зизанієм розділу не було в його “Граматиці”?

- а) просодія;
- б) орфографія;
- в) етимологія;
- г) синтаксис.

71. Перший друкований церковнослов’янсько-український словник – ...

- а) «Лексис» Лаврентія Зизанія;
- б) «Лексикон словенороський» Памви Беринди;
- в) «Лексикон латинський» Є. Славинецького.

72. ... – найбільший староукраїнський словник.

73. У ... репрезентовано дослівний переклад слів або їх тлумачення чи синонімічний ряд.

- а) «Лексисі» Лаврентія Зизанія;
- б) «Лексиконі словенороському» Памви Беринди;
- в) «Лексиконі латинському» Є. Славинецького.

74. Які елементи мовної гри використовував у своїй творчості Г. Сковорода?

75. Приклади на зразок *лужа / лжа, туго / тугою* репрезентують у творчості Г. Сковороди вияви...

- а) паронімічної атракції;
- б) ампліфікації спільнокореневих слів.

76. Приклади на зразок проход / переход / исход репрезентують у творчості Г. Сковороди вияви...

- а) паронімічної атракції;
- б) ампліфікації спільнокореневих слів.

77. Про що свідчить римування *МОИХ – УТЬХ, КОНИ – ПО ДОЛОНЬ, ГЕРОЪ – В ПОКОЪ* у творах Г. Сковороди?

78. Про що свідчить уживання варіантів на зразок *грядущій, любящій, вопиющій* у творах Г. Сковороди?

79. Творам Г. Сковороди не властиве вживання форм кличного відмінка.

- а) так;
- б) ні.

80. Наведіть приклад авторського новотвору Г. Сковороди.

81. Яка причина кореневого наголошування іменників (*вЕсна, зЕрно, грОбы, двОры*) у творах Г. Сковороди?

82. Система наголосів у творах Г. Сковороди відбиває живу вимову, поширену в південно-східних говорах української мови.

- а) так;
- б) ні.

83. Наведіть приклади елементів російської мови у творах Г. Сковороди.

84. У чому проблема кваліфікації і характеристики слів на зразок *осталось, жизнь, бедра, лучше, нужно* з творчості Г. Сковороди сучасними мовцями?

85. У творах Г. Сковороди фіксуємо форми вищого ступеня порівняння, утворені за нормами сучасної української мови.

- а) так;
- б) ні.

86. Які причини переходу на народну мову як літературну в українському письменстві кінця XVIII – початку XIX ст.?

87. Укажіть рік зародження нової української літературної мови в Східній Україні.

- а) 1798 р.;
- б) 1838 р.;
- в) 1840 р.;
- г) 1861 р.

88. Укажіть твір, з яким пов'язаний початок нової української літературної мови в Східній Україні.

- а) «Русалка Дністрова»;
- б) «Енеїда» І. Котляревського;
- в) «Букварь южнорусский» Т. Шевченка;
- г) «Байки Харківські» Г. Сковороди.

89. Середньонаддніпрянська діалектна основа була притаманна творам...

- а) Г. Квітки-Основ'яненка;
- б) Є. Гребінки;
- в) І. Франка;
- г) І. Котляревського.

90. ... уживає військову (козацьку) лексику: старі чини / звання (*асаул, отаман, бунчуковий, військовий, значковий, козак, полковник, пушкар, сотник, хорунжий*) і новітню лексику цього значеннєвого поля (*кригсцальмейстер, пров'янтмейстер, ратник*), військові одиниці (*депо пушкарське*), назви зброї (*булдимка, гаківниця, гармата, гвинтівка, збруя, келеп, кладенець, оружина, палаши, панцир, піка, ратище, рушниця, спис, флінта, фузія, шабля, шишак, щит, яничарка*).

- а) І. Котляревський;
- б) Г. Квітка-Основ'яненко;
- в) Є. Гребінка;
- г) І. Франко.

91. Чим відрізняється використання народної мови в п'єсі «Наталка-Полтавка» та в поемі «Енеїда» І. Котляревського?

92. Слушними у зв'язку із цим є спостереження М. Алефіренка про актуалізацію в ... двох типів лексико-фразеологічної взаємодії: 1) узуального, коли ідіоми зберігають традиційне стилістичне забарвлення, синтаксичну структуру та компонентний склад (*тягу дав; п'ятами ... наживав; дали нам греки прочухана; і буде бісики пускати; пустив на нас ману*); 2) оказіонального, базованого на індивідуально авторських трансформаціях – алюзії, дистантному розташуванні складників, їхній заміні, еліпсуванні, контамінації тощо (*мов Каїн, затрусивсь увесь; давали в пеклі добру хльору; в*

три вирви вигнали відтіль; ні усом не моргнеш).

- а) Т. Шевченка;
- б) Є. Гребінки;
- в) І. Котляревського;
- г) Г. Квітки-Основ'яненка.

93. ... розкрив синонімічні багатства української мови, напр., синоніми до слів «іти», «піти»: *почухрав, попхався, уплітати, чухрати, тягу дав, черкнув, помчала, шатнувся, швендяти, в собачу ристь побіг, шлялись, мандрують, мчить* та ін.; «говорити» – *розказувати, розмовляти, докоряти, верзти, щebetати, балагурити, базікати, бурчати, ворчати, бормотати, мурмотати, харамаркати, цвенькати, сипати, белькотіти* та ін.

- а) Т. Шевченко;
- б) Г. Квітка-Основ'яненко;
- в) Остап Вишня;
- г) І. Котляревський.

94. Нагнітання синонімів – одна з ознак індивідуального стилю ...: *Поганий, мерзкий, скверний, бридкий / Нікчемний, ланець, кателик! / Гульвіса, капосний, пресидкий, / Негідний, злодій, еретик!; Вона без всякого обману / І щиро без обиняків / Ро була грішним добру шану, / Ремнями драла, мов биків; / Кусала, гризла, бичо вала, / Кришила, шкварила, щипала, / Топтала, дряпала, пекла, / Порола, корчила, пиляла, / Вертіла, рвала, шпиговала / І кров із тіла їх пила; А вам, олімпські зубоскалки, Моргухи, дзиги, фіглярки, Березової дам припарки; То Цінариш, цехмістр картьожний, Фігляр, обманищик, плут безбожний.*

- а) Г. Квітки-Основ'яненка;
- б) Т. Шевченка;
- в) Остапа Вишні;
- г) І. Котляревського.

95. Під якою назвою утвердився в літературознавстві стиль, що наслідував «Енеїду» І. П. Котляревського?

- а) «енеїдівщина»;
- б) «котляревщина».

96. Які ознаки «котляревщини»?

- а) етнографічно-реалістична лексика;
- б) знижено-пародійна лексика.

97. «Є такі люди на світі, що з нас кепкують і говорять та й пишуть, буцімто з наших ніхто не втне, щоб було, як вони кажуть, і звичайне, і ніжне, і розумне, і полезне, і що, стало бить, по- нашому, опріч лайки та глузовання над дурнем, більше нічого не можна написати»; «Нехай наші, як хто зна, так своє і пише; а я думаю, що, як говоримо, так і писати треба».

- а) Г. Квітка-Основ'яненко;
- б) Т. Шевченко;
- в) П. Тичина;
- г) І. Котляревський.

98. Автор користувався фонетичним принципом правопису, який дав змогу відбити діалектні особливості мови Слобожанщини.

- а) Г. Квітка-Основ'яненко;
- б) Т. Шевченко;
- в) П. Тичина;
- г) І. Котляревський.

99. Які джерела мови творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка?

- а) козацькі літописи;
- б) народно-розмовне мовлення;
- в) фольклорно-пісенна мова;
- г) мовостиль І. П. Котляревського.

100. Цікаво й те, що перші видання ... пракцентовані. Наголос стоїть над багатьма словами у виданні, редактором якого був П. Куліш. Стоять наголоси і в наступному передруці текстів ..., редактором якого був відомий мовознавець О. Потебня. Акцентуація у творах письменника зберігає систему наголошування слобожанського говору південно-східного наріччя (*отамán, гарбуза́ – гарбузі́, люлька – люлькі́, гетьман – гетьма́ни, во́йсько, се́рга* тощо).

- а) Г. Квітки-Основ'яненка;
- б) Т. Шевченка;
- в) П. Тичини;
- г) І. Котляревського.

101. Російська мова часто подається в її українському сприйнятті, напр.: *Смотри ж, как прийдуть звозчики з лошадями, так пускай запрягають і везуть до моеї лавки; С к о р и к : Што за пріятной оцей Харкові Єй, істинно! і за границею таково на видал! Таки што хазяїн, то і доброй чалавек; – Каво табе надобно; – Чаво табе, девушка, тут треба-нада?; – Послушай же, любезная, ти тепер іспужалася і не можеш говорить, а мене*

некогда, у меня не одно дело; Ах, ты, девушка, девушка! Повези тебе у Францію, так би там тебя назвали мамзель; а у Туреччині – марушка, а у Рассеї – девушка-зазнобушка!; Смотри ж, как прийдуть звозчики з лошадями, так пускай запрягають і везуть до моєї лавки.

- а) Г. Квітка-Основ'яненко;
- б) Т. Шевченко;
- в) П. Тичина;
- г) І. Котляревський.

102. ..., спираючись на тодішню мовну практику, вкладає в уста своїх персонажів чимало слів-дублетів, у яких перша частина є українська, а друга російська: *треба-нада, тутечка-здесечка, хіба-разві, каже-говорить* і под.

- а) Г. Квітка-Основ'яненко;
- б) Т. Шевченко;
- в) П. Тичина;
- г) І. Котляревський.

103. ... використовує такі діалектні морфологічні особливості: зберігає флексію -ть у третій особі однини дієслів першої дієвідміни (ідеть, колеть, да будеть воля твоя, збереть, вмреть, ждеть, заснеть, береть, проженеть, отженеть); ця особливість поширюється й на синтетичні форми майбутнього часу (лежатиметь, розумітиметь); у цих формах дієслова з суфіксом основи -а- втрачають флексію -є: не помага, зна, чита, дожида, дріма, обіда, шука і под.

- а) Г.Квітка-Основ'яненко;
- б) Т.Шевченко;
- в) І.Котляревський;
- г) Є.Гребінка.

104. ... використовує такі діалектні морфологічні особливості: приголосні /д/, /с/ у першій особі однини дієслів другої дієвідміни можуть не чергуватися з /дж/, /ш/: *прося, сидю* (але *прошу, посиджу*).

- а) Г. Квітка-Основ'яненко;
- б) П. Гулак-Артемівський;
- в) Т. Шевченко;
- г) І. Котляревський.

105. У чому особливість мови творів Г.Квітки-Основ'яненка?

106. У поезії Є. Гребінки чимало постійних епітетів, узятих з фольклору:

буйнії вітри, синєє море, світ білий та ін.

- а) так;
- б) ні.

107. Бурлескні тенденції певною мірою продовжуються в мові П. Гулака-Артемівського, але їх перериває романтична течія, що розвиває в собі такі літературні жанри, як балада, лірична пісня, романс, романтична драма і трагедія.

- а) так;
- б) ні.

108. Як і в інших поетів-романтиків, залежність поезики А. Метлинського від мови фольклору дуже відчутна.

- а) так;
- б) ні.

109. Характерною ознакою поетів-романтиків є звернення до козацької доби. Їхня мова насичена історичною лексикою: військові звання, назви зброї та оборонних засобів, одягу та ін.

- а) так;
- б) ні.

110. Мові творів поетів-романтиків, як і фольклору, властива увага до здрібнілої лексики – різноманітність пестливих слів, нагромадження різних словотвірних моделей.

- а) так;
- б) ні.

111. Предметом зображення М. Костомарова виступає зовнішній світ, а не власні переживання. Автор, як й інші українські романтики, вдається до слів ліс (гай), поле, степ, річка, небо, хмари, однак художнє бачення й вираження відповідних реалій у М. Костомарова своє, оригінальне.

- а) так;
- б) ні.

112. Поезія М. Костомарова відрізняється великою кількістю флоризмів, які виступають у його творах не тільки як засіб зображення простору, а й як самостійний предмет змалювання.

- а) так;
- б) ні.

113. Простір у ... сприймається через душевне відчуття ліричного героя, через його ставлення до всього, що його оточує, і передається через конкретні й узагальнені назви – небо, поле, простори, гори, долини: «Дивлюся на небо, та й думку гадаю..», «І я біжу у поле від нудьги / І там на волі, на просторі / Святі пісні, свою нудьгу / Горам, долинам віддаю...».

- а) М. Петренка;
- б) А. Метлинського;
- в) М. Костомарова;
- г) Т. Шевченка.

114. Автор праці «Словарь малороссийского, или юго-восточного языка; филологический, этимологический, с показаниями частей речи, окончательных корней слов, идиотизмов, со сводами синонимов, с пословицами и поговорками, составленный по произношению, каким говорят в Малой и Южной России» – ...

- а) О. Павловський;
- б) П. Білецький-Носенко;
- в) І. Могильницький;
- г) М. Лучкай;
- д) І. Фогорашій;
- е) О. Левицький;
- ж) О. Лозинський.

115. Як мовознавець ... відомий насамперед найбільшим за обсягом словником української мови, укладеним у першій половині ХІХ ст. (1838-1843) й опублікованим лише в 1966 р.

116. Словник української мови ... був найповнішою на той час лексикографічною працею. Словник містив понад 20 тисяч слів, перекладених чи пояснених російською мовою.

- а) П. Білецького-Носенка;
- б) І. Войцеховича.

117. Крім перекладу чи тлумачення слів, у словнику ... знаходимо вказівки на належність їх до певної частини мови та етимологічні довідки і паралелі з інших мов.

- а) П. Білецького-Носенка;
- б) І. Войцеховича.

118. Автор праці «Собраніє словъ Малороссійскаго нарѣчія» – ...

- а) О.Павловський;
- б) П.Білецький-Носенко;
- в) І.Могильницький;
- г) М.Лучкай;
- д) І.Фогорашій;
- е) О.Левицький;
- ж) О.Лозинський;

119. Незважаючи на порівняно невеликий обсяг (кількістю матеріалу – близько 1200 слів) і друкарські помилки, словник ... відіграв дуже важливу роль у подальшому розвитку української лексикографії.

- а) П. Білецького-Носенка;
- б) І. Войцеховича.

120. Граматика ... – перша граматика періоду формування нової української мови на народній основі.

121. Рукопис «Грамматики...» разом із супровідним листом ... надсилає 1805 р. на розгляд Російської академії. Надрукована ж «Грамматика...» була лише 1818 р.

122. Чому в граматиці О. Павловського подано фрагментарний опис фонетичний і морфологічних особливостей української мови?

123. ... частіше використовував термін «мова» на позначення української, хоч і вважав її «исчезающим наречием», проте таким, що «составляет почти настоящий язык».

124. Робота О. Павловського складається ... частин.

125. Що подано в «Грамматице...» О.Павловського, крім власне граматичного розділу?

126. В основі «Краткого малороссійскаго словаря» в граматиці О. Павловського – ...

127. *«Я намѣрен всѣ слова Малороссійскія писать точно тѣми буквами, какими онѣ там произносятся».*

128. *«Я намѣрен всѣ слова Малороссійскія писать точно тѣми буквами, какими онѣ там произносятся».* Яку особливість правописної системи

відповідної праці відбиває ця фраза?

129. ... перший в українській орфографії став послідовно передавати і незалежно від походження.

130. Дослідник відображає асимілятивні процеси в групах приголосних [т`с`], [шс`] – -цьц-, -сьс- (*товчецьця, соромляцьця, засьмітьсья*).

- а) О. Павловський;
- б) П. Білецький-Носенко;
- в) І. Могильницький;
- г) М. Лучкай;
- д) І. Фогорашій;
- е) О. Левицький;
- ж) О. Лозинський.

131. У своїй граматиці ... вводить приклади форм тільки орудного відмінка числівників, *«ибо онъ в Малороссіи всѣ тѣже, и въ рѣчи склоняются такимъ же образомъ, какъ и по прочимъ областямъ Россіи, исключая неважную разницу... двома или двоіма, тріома, п'ятьма, шостома, вмѣсто двума, тремя, п'ять, шестью»*

132. ... уперше виклав вчення про речення (новий аспект в інтерпретації синтаксичних проблем), пояснив порядок слів, характеристику узгодження та керування як наслідок синтаксичної сполучуваності частин мови, що було продовженням традиційного осмислення проблем синтаксису у граматиках М. Смотрицького, М. Ломоносова чи О. Копчинського.

133. ... визначив речення через судження, однак вказав на відмінності граматичного і логічного параметрів

- а) О. Павловський;
- б) П. Білецький-Носенко;
- в) І. Могильницький;
- г) М. Лучкай;
- д) І. Фогорашій;
- е) О. Левицький;
- ж) О. Лозинський.

134. Граматика ... містила положення про спорідненість української мови зі слов'янськими.

- а) О. Павловського;
- б) П. Білецького-Носенка;
- в) І. Могильницького;

- г) М. Лучкая;
- д) І. Фогорашія;
- е) О. Левицького;
- ж) О. Лозинського.

135. Отже, ... як патріот, борець за все українське відзначився передусім як автор граматики української мови, видрукованої 1823 року у Львові, у передмові до якої він наголосив, що українська мова мусить бути самостійна, незалежна ні від польської, ні від московської мов.

136. Самокритично підійшовши до своєї граматики, ... удосконалював її протягом шести років. 1829 року вона була закінчена, але, на превеликий жаль, залишилася тільки у рукопису. Причиною затримки видавництва стала його хвороба. Лише 1910 року граматика ... з допомогою професора Академічної гімназії М. Возняка була надрукована в «Українсько-Руськім Архіві».

137. *«Можє бо якийсь нарід утратити свою політичну самостійність, але народности й мови він не тратить. Зникла держава Володимира Великого, але українська мова заховалася досі. Сьогодні вона зберігається під сільською стріхою, але колись вона була урядовою мовою Великого Князівства Литовського й Польщі. Доля української мови під польським пануванням вязалася нерозлучно з долею українського народу, хоч польська мова багато зо свого багатства завдячує українській мові, а так само й московська».*

- а) О.Павловський;
- б) П.Білецький-Носенко;
- в) І.Могильницький;
- г) М.Лучкай;
- д) І.Фогорашій;
- е) О.Левицький;
- ж) О.Лозинський.

138. Граматику ... написано латиною, ілюстративний матеріал подано кирилицею – церковнослов'янською або українською мовою (в її закарпатських говірках), чимало прикладів із багатьох індоєвропейських мов.

139. Одним із перших ... описав поряд із церковнослов'янською фонетичну й граматичну системи народної української мови Закарпаття. До граматики додано тексти живої розмовної мови, фольклорні матеріали (казки, прислів'я, загадки, пісні та ін.).

140. ... досліджував історію та мову закарпатських русинів і угорців. Автор граматики угорської мови «Русько-угорська ілі мадярска граматіка».

- а) О. Павловський;
- б) П. Білецький-Носенко;
- в) І. Могильницький;
- г) М. Лучкай;
- д) І. Фогорашій;
- е) О. Левицький;
- ж) О. Лозинський.

141. ... на основі аналізу мови доводить етнічну спільність закарпатських русинів із русинами, які мешкають на схід від Карпат, тобто з українським народом. Він стверджував: «...как карпато или угророссияне исходом своим малороссияне суть... так й бесіда их по большой части малорусской совершенно исходна есть».

142. 1834 у Перемишлі надрукована німецькою мовою книга «Грамматика руської або малоруської мови в Галичині» ..., у якій він обґрунтовує єдність української мови в Східній і Західній Україні.

143. Лише 1846 року книжка ... вийшла в Перемишлі під назвою «Грамматка язика руського, написана ...». Отже, через тринадцять років після написання вона побачила світ. Ця книжка мало чим відрізнялася від рукопису 1837 року. Правда, вона ґрунтовніша, подекуди виправлена, але основні погляди в ній на історію народу, на руську і церковнослов'янську мови, на діалекти, на азбуку не змінилися.

- а) О.Павловського;
- б) П.Білецького-Носенка;
- в) І.Могильницького;
- г) М.Лучкая;
- д) І.Фогорашій;
- е) О.Левицького;
- ж) О.Лозинського.

144. ... убачав завдання граматики у тому, щоб навчити добре розуміти мову, творити нею і писати. Автор твердить, що руська мова «неписьменна», «живе лише в устах народу» і обирає матеріалом для себе лише народні пісні, прислів'я, приказки.

145. У книжці ... з деякими змінами вжита кирилиця, очевидно, лише тому, що друкарня не мала гражданського шрифту. Латиною автор не послуговується.

146. Що Вам відомо про діяльність «Руської трійці»?

147. Які матеріали ввійшли до альманаху «Русалка Дністрова»?

148. У поемі «Катерина» Т. Шевченко вживає фразеологізми фразеотематичних груп «Людина», «Абстрактні поняття», «Природа».

- а) так;
- б) ні.

149. Т. Шевченко широко використовує вузькодіалектні слова.

- а) так;
- б) ні.

150. Т. Шевченко, як і поети-романтики, стилізував свої твори під фольклор.

- а) так;
- б) ні.

151. Т. Шевченко часто використовує цитати із Святого Письма в епітекстовій позиції, передусім в епіграфах.

- а) так;
- б) ні.

152. Твори Т. Шевченка пересипані уривками з історичних, ліричних, весільних і побутових пісень.

- а) так;
- б) ні.

153. Притаманне староукраїнській книжній традиції кореневе акцентування в усіх словоформах лексеми язык, язїках, язїки фіксуємо у творчості ...

- а) Т. Шевченка;
- б) І. Котляревського;
- в) Г. Квітки-Основ'яненка;
- г) М. Петренка.

154. Староукраїнські пам'ятки кінця XVI–XVII ст. уже засвідчують варіювання наголосу в прикметнику новий. Це явище, як було показано вище, відбиває і мовна практика...

- а) Т. Шевченка;
- б) І. Котляревського;
- в) Г. Квітки-Основ'яненка;

г) М. Петренка.

155. У Т. Шевченка лексема «інквізитор» уживається в значенні «дуже жорстока людина». Яке мовне явище спостерігаємо в цьому разі?

156. Які функції, крім номінативної, виконують оніми у творах Т. Шевченка?

157. Які особливості смислового наповнення концепту «хата» у творчості Т. Шевченка?

158. Які стилістичні фігури поширені у творах Т. Шевченка? Наведіть приклад.

159. Прокоментуйте вживання у творчості Т. Шевченка мовних одиниць на зразок *«співати Лазаря»*, *«нести хест»*, *«хліб насущний»*, *«мов Іов на зноїщі»*.

160. Назвіть особливості вживання релігійної лексики у творах Т. Шевченка. Про що вони свідчать?

161. У словниках мови Т. Шевченка зафіксовано численні лексичні новотвори.

- а) так;
- б) ні.

162. У 1964 р. опубліковано перше академічне видання словника мови письменника – ... «Словник мови Шевченка».

- а) двотомний;
- б) тритомний;
- в) десятитомний.

163. Чому Т. Шевченка називають основоположником нової української літературної мови?

164. Які, на Вашу думку, аспекти вивчення мови творів Т. Шевченка актуальні в сучасній лінгвістиці?

165. У Києві 1917 р. відкрито українську гімназію. У 1918 р. засновані Київський і Кам'янець-Подільський українські університети, створено Всеукраїнську академію наук (1918), центральну наукову бібліотеку. Почали виходити нові україномовні газети. Які історичні події цьому сприяли?

166. Речівник, чи ймення річеве, се часть мови, що визначає граматичний

предмет.

- а) О. Павловський;
- б) Є. Тимченко;
- в) В. Сімович;
- г) С. Смеречинський.

167. Які відмінності між системою відмінків у граматиці Є. Тимченка й сучасною морфологією?

168. У граматиці Є. Тимченка «злучник» – це...

169. Як називають середній рід у своїх граматиках Є. Тимченко й С. Смеречинський?

170. Пуристична тенденція простежується у працях ..., особливо в галузі термінології.

- а) Є. Тимченка;
- б) В. Сімовича;
- в) С. Смеречинського;
- г) О. Курило.

171. Уже 6 квітня 1933 року за наказом нового керівництва на чолі з П. Постишевим було організовано комісію під головуванням А. Хвилі „для перевірки роботи на мовному фронті”. Головне звинувачення, яке висунули українським мовознавцям, полягало в ...

172. ... засноване у Львові в грудні 1873 року завдяки спільним зусиллям національної свідомої інтелігенції з Наддніпрянської України та Галичини

173. Наукове товариство імені Т. Шевченка спочатку було засноване як ...

174. У 1895 році започатковано серійний збірник «Джерела до історії України-Руси» (усього 22 томи), «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури» (8 томів), «Етнографічний збірник» (40 томів), «Матеріали до українсько-руської етнології» (22 томи), «Студії з поля суспільних наук та статистики», «Часопись правнича і економічна». Крім того, виходили «Збірник Історично-філософської секції», «Збірник Філологічної секції») та інші серійні видання. Ці видання здійснено завдяки діяльності ...

175. Як і всі символісти, ... використовував церковнослов'янськи (воспоєм, нагая, гряде, скорбні) та слова з конфесійних книг: Господь іде, Голуб-дух, Мадонна, херувими, грезет із риз, псалми, благовіст руки і под.

- а) П. Тичина;
- б) М. Рильський;
- в) Т. Шевченко;
- г) М. Петренко.

176. Уся поезія ... пройнята музикою: «Внизу Дніпро торкає струни..; Десь у небі плинуть ріки, Потужні ріки дзвону Лаври й Софії; Над мною, підо мною Горять свічки, біжать світи Музичною рікою».

- а) П. Тичини;
- б) М. Рильського;
- в) М. Зерова;
- г) В. Сосюри.

177. ... настільки делікатно поводитися з мовою, що в них неологізми трапляються рідко. Це переважно епітети, у яких природно зливаються воедино дві ознаки (*золотодзвонні пісні, хмарки шовково-білі*), абстрактні слова, утворені переважно усиченням (*безлюд, другування, золотінь* та ін.).

- а) неокласики;
- б) харківські романтики;
- в) шістдесятники.

178. ... майже не користується церковнослов'янiзмами. Неологізми – здебільшого епітети (*вогняно-гарячі уста, золотодзвонні пісні*).

- а) П. Тичина;
- б) Т. Шевченко;
- в) М. Рильський;
- г) І. Котляревський.

179. Найулюбленіший епітет ... – чорний.

- а) П. Тичини;
- б) М. Рильського;
- в) М. Зерова.

180. У поезії ... зовсім не було червоно-революційної лексики й фразеології.

- а) П. Тичини;
- б) М. Рильського;
- в) М. Зерова;
- г) В. Сосюри.

181. М. Хвильовий уникає змалювання радянської дійсності: письменник не

вживає слова на позначення породжених нею установ і організацій, документів, партійних осередків, армійських звань та ін.

- а) так;
- б) ні.

182. Переважно персонажі М. Хвильового – харківські інтелігенти, у мові яких багато росіянізмів. Є вони і в авторській мові.

- а) так;
- б) ні.

183. У ..., як і у Хвильового, уживається притаманна цій епосі лексика (*комсомольські збори, комсомолец, комуніст, радянський*), не уникає він і росіянізмів як одної з ознак тодішньої Східної України (*проізношеніє, безобразіє, этого не может бить*).

- а) М. Куліша;
- б) Ю. Яновського;
- в) Остапа Вишні.

184. ... не зупиняється перед широким введенням у поезію численних науково-технічних термінів: ватерпас, відбійний молоток, газолін, горно, дамба, електростанція, копри, крепіж, куб, лебідка, остружок, палі, парабола, спіраль, трос, центрифуга, терикон, трансформатор, турбіна, шурф та ін.

- а) М. Бажан;
- б) М. Рильський;
- в) П. Тичина.

185. У творах О. Копиленка помічаємо тенденцію до «зближення» української мови з російською, про що свідчать такі, наприклад, слова, як одіяло, ризкувати, мостова, конструкції типу скрипка краще, ніж рояль і под.

- а) так;
- б) ні.

186. Романи ... засвідчують шкільну лексику 30-х років: *«незадовільно» за поведінку, староста класу, громадські доручення, керівник класу, урок, завпед, прогул, викладач, вихователька, підручник, настукати «побити», педагогічна рада, ланковий, задача, приклад, зошит, дзвінок* та ін.

- а) М. Хвильового;
- б) О. Копиленка;
- в) Остапа Вишні;

г) Ю. Яновського.

187. Яскравим прикладом соціалістичного реалізму 30-х років є романи Ці твори пересипані патетичними фразами. Так мова впливала на формування колективної свідомості і позначалася й на індивідуальному сприйнятті світу.

- а) М. Хвильового;
- б) О. Копиленка;
- в) Остапа Вишні;
- г) Ю. Яновського.

188. Письменник часто вдається до «нагнітання» слів, особливо при описі велелюдних зібрань. Ось опис ярмарку: «..І все це ворушиться, дихає, курить, говорить, кричить, лається, мукає, ірже, ігигикає, ремигає, позіхає, кувікає, хреститься, божитья, матюкається, заприсягається, пахне, кудкудакає, квокче, смалить одне одного по руках, грає на гармонію, на скрипку, причитує, п'є квас, їсть тараню, “будкає”, лускає насіння і крутиться на каруселі» («Ярмарок»).

- а) М. Хвильовий;
- б) О. Копиленко;
- в) Остап Вишня;
- г) Ю. Яновський.

189. Одним із засобів творення гумору є імітація наукових визначень: *«Базар – це місце, де ваша мама заковує продукти, лісом називається загальне зібрання дерев, лугом — пленум трави й сіна, а полем — житлоплоща майбутніх французьких булок...»* («Деякі поради для початківців»); *«Берег моря, або за морською термінологією «пляж» — штука дуже складна. Складається вона з голих людей, недопалків, битого шкла, недоїдків, шматків газетного паперу, морських ракушок і брудного піску»* («Стихія»).

- а) М. Хвильовий;
- б) О. Копиленко;
- в) Остап Вишня;
- г) Ю. Яновський.

190. У морфології Остапа Вишні відчувається східноукраїнський колорит, зокрема в дієвідмінюванні: злазю, сердюся, закусюю та ін.

- а) так;
- б) ні.

191. «...при победе социализма в одной стране возможно и необходимо исчезновение национальных различий и национальных языков, слияние наций и образование единого общего языка». У 1950 році ... виступив з положенням про злиття мов.

192. У який період художня література починає активно наповнюватися виробничо-технічною лексикою (*автоматика, координати, колектор, стрателема, формула* і под.)?

193. ... був залюблений у класичну світову поезію. У його віршах трапляються ремінісценції з «Слова о полку Ігоревім», І. Франка, П. Тичини й навіть В. Маяковського, наприклад: *...Дону синього не пощастило зачерпнути. Руська земле! За шолом'янем єси; І в новій купались Каялі Воскресли із мертвих полки; ...І йшли віки, одним ярмом закуті; О, ти знав, що тоді не сонети й октави, о, ні!; На злих координатах авеню і стрітів.*

- а) Є. Маланюк;
- б) В. Сосюра;
- в) А. Малишко.

194. Улюблений епітет А. Малишка – чорний.

- а) так;
- б) ні.

195. *Колючі дроти, ґрати, калюжа, ліхтар, сосни, ворона, пори року, світ без світла* – елементи поезії ...

- а) В. Стуса;
- б) В. Симоненка;
- в) І. Драча;
- г) Л. Костенко.

196. Назвіть риси мови творів сучасної української літератури.

197. Які графічні особливості властиві поетичним творам Сергія Жадана?

198. Прокоментуйте особливості вживання виділених мовних засобів у поезії Галини Крук: *зачитані до чорних дір листи; є простір, але часу – на нулі, щоб всі крапки розставити над «і»; сидиш таким самотнім чоловіком, що й літери тікають з-під руки.*

199. Прокоментуйте специфіку метафор у поезії Сергія Жадана: *місить кулаками пам'ять, перехожих дощу; забивати до смерті власну тінь, закидати камінням своє відображення; пали мости, дощ буде заливати*

пам'ять).

200. Прокоментуйте особливості порівняльних конструкцій у поезії С. Жадана: *Стояла зима. Починався лютий. І місяць за ними гнався, як птах; крутить, як циган сонцем; почав обід – мовчу, як кіт; росте, як на дріжджах; радість росла, мов лісові гриби; чоловіки, наче кальмари, забиваються в темні кути; пили чай – густий і солодкий, наче туман із моря; можливо, колись твердий, ніби гравій, час, що між ними зараз трива; в снах, як в озерах, світло пливло; і дим виходить із високого комина, мов душа із померлого тіла; їхніх жорстоких дитячих серцях стільки злості й стільки любові, ніби спокою у мерцях; і навколо будинки високі, ніби дерева; а під сукно, мов під віття смерек, зарито афганський крек; і кожна розмкла рама віконна, наче схованка спорожніла.*

201. Наведіть приклади й прокоментуйте вживання жаргонізмів, професіоналізмів, запозичених слів, релігійної лексики у творах сучасної української літератури.

202. Правопис І. Котляревського у своїй основі був історико-етимологічним і відбивав правописну традицію XVIII ст.

- а) так;
- б) ні.

202. Що зумовило значну орфографічну варіантність правопису творів І.Котляревського?

203. У правописі своїх творів І. Котляревський використав тогочасну російську гражданську азбуку, хоча й намагався пристосувати її до української вимови, що привело до значної орфографічної варіантності.

- а) так;
- б) ні.

204. ..., автор першої української граматики, намагається якомога ближче до вимови передавати етимологічне звукосполучення ться через цься (боїцьця, оглядацьця), етимологічне звукосполучення шся через сься (засмі́сься), звукосполучення чці через цьці (печуроцьці).

- а) О. Павловський;
- б) П. Куліш;
- в) М. Драгоманов;
- г) А. Метлинський;
- д) Б. Грінченко.

205. «Він перший пробив велику дірку в старім етимологічнім правописі на користь правопису фонетичного» (І. Огієнко).

205. Уперше в історії української мови ... послідовно почав писати літеру й на позначення українського і на місці Ъ (*понеділокъ, літо, слідъ, тінъ*) та таку саму літеру і на місці етимологічних о та е в новозакритих складах (*гомінъ, візьме, твій, пічъ*).

- а) О. Павловський;
- б) П. Куліш;
- в) М. Драгоманов;
- г) Б. Грінченко.

207. Слобожанський правопис мав виразну тенденцію організувати український правопис на засадах ..., однак якоїсь єдиної правописної системи його організаторам не вдалося виробити.

- а) історико-етимологічного принципу;
- б) фонетичного принципу.

208. ... здійснив спробу поміркованого поєднання фонетичного та етимологічного принципів правопису (доводить, що є «третій спосіб написання слів, середній між випадковостями вимови та надмірним клопотанням про збереження давнини»).

- а) А. Метлинський;
- б) М. Максимович;
- в) О. Павловський;
- г) П. Куліш;
- д) Б. Грінченко;
- е) М. Гацук.

209. ... доводить, що є «третій спосіб написання слів, середній між випадковостями вимови та надмірним клопотанням про збереження давнини».

- а) О. Павловський;
- б) А. Метлинський;
- в) П. Куліш;
- г) М. Драгоманов;
- д) М. Максимович.

210. Автором історико-етимологічного правопису в Україні I пол. XIX ст. був М. Максимович.

- а) так;
- б) ні.

211. Лише наприкінці тридцятих років XIX ст. були спроби змінити правописну традицію в Галичині за зразком Східної України.

- а) так;
- б) ні.

212. Перша спроба змінити правописну традицію в Галичині за зразком Східної України в XIX ст. була відображена в ...

213. Поява альманаху, надрукованого українською народною мовою, гражданським алфавітом, а не старослов'янською кирилицею та новим фонетичним правописом, для Галичини тих часів була не тільки явищем прогресивним, але і «явищем наскрізь революційним», за словами І. Франка. Про який альманах ідеться?

214. Автори ... відстоювали фонетичні засади правопису, дотримуючись правила: «Пиши, як чуєш, а читай, як видиш».

215. ... обґрунтував питання впровадження «латинки» й польського алфавіту до української мови.

- а) Й. Лозинський;
- б) М. Гаццук;
- в) О. Павловський;
- г) П. Куліш;
- д) Б. Грінченко;
- е) М. Максимович.

216. Сбор руських учених, який відбувся 19–26 жовтня 1848 р. у Львові, обговорював проєкт правопису...

- а) М. Максимовича;
- б) І. Жуківського;
- в) П. Куліша;
- г) Б. Грінченка.

217. Кулішівка – фонетичний правопис.

- а) так;
- б) ні.

218. П. Куліш не розв'язав до кінця правописне питання на користь...,

оскільки цей принцип у його системі не витриманий у таких важливих моментах: залишено ь у кінці слів; не вирішено проблеми передачі йотованих: йотований і передавався через і, що приводило до поплутання (*моіх, тихой*); йотований е передавався через е (*попивае, нагріе, Києві*); йотований о передавався буквою ё, запозиченою із російської «гражданки» (*всёму, слёзою, тѣхнув*).

- а) фонетичного принципу;
- б) історико-етимологічного принципу.

219. Журнал «Основа» в Петербурзі друкувався саме ... як «правописаниєм наиболее доступным большинству читающих».

- а) кулішівкою;
- б) драгоманівкою;
- в) грінченківкою.

220. У записках «Юго-западного отдела Русского Географического Общества» користувалися київським правописом.

- а) так;
- б) ні.

221. Для розв'язання цього питання було створено спеціальну академічну комісію, яка офіційно називалася «Малоруською комісією» у складі Ф. Корша, О. Лотоцького, О. Русова, П. Фортунатова, О. Шахматова.

- а) так;
- б) ні.

222. У «Словарі української мови» Б. Грінченка було поєднано правописні системи ...

223. Розглядаючи історію становлення українського правопису в західноукраїнських землях, необхідно проаналізувати й спроби впровадження тут латинської азбуки. 30-ті роки ХІХ ст. в Галичині відзначались боротьбою за утвердження тут української мови серед інших слов'янських, набравши ознак «азбучної війни».

- а) так;
- б) ні.

224. Правопис словника, названий грінченківкою, був прийнятий у Східній Україні й закріплений численними шкільними граматиками української мови.

- а) так;
- б) ні.

225. У 1857 р. ... запропонував свій варіант українського правопису, фонетизованого настільки, що він відбивав усі діалектні відмінності української мови. Автор до свого правопису залучив обидва алфавіти (і гражданку, і кирилицю), які ускладнив багатьма надрядковими знаками.

- а) М. Гаццук;
- б) П. Куліш;
- в) А. Метлинський;
- г) М. Максимович;
- д) М. Драгоманов.

226. Від попередніх відомих систем ... відрізнялася тим, що її автор спробував по-новому вирішити проблему відповідності літер звукам: усунув з алфавіту літери я, ю, є, ї, є, щ, ъ; для позначення йотації голосних запропонував писати j (відповідно ja, ju, je, ji, jo) (*рукоіу, жою, тіјежі, країни*).

- а) «драгоманівка»;
- б) «кулішівка»;
- в) «желехівка».

227. Серед основних рис фонетичного правопису ..., якими він відрізняється від інших систем, така: позначалась м'якість с перед наступним м'яким (сьвіт, сьвято).

- а) Є. Желехівського;
- б) М. Гаццука;
- в) П. Куліша;
- г) М. Драгоманова.

228. Учений відстоював латинський правопис з теоретичних міркувань і вживав його в деяких своїх виданнях.

- а) М. Драгоманов;
- б) М. Гаццук;
- в) М. Максимович;
- г) А. Метлинський;
- д) П. Куліш.

229. «Драгоманівку» вживали в окремих виданнях І. Франко, Леся Українка, М. Павлик, В. Стефаник.

- а) так;
- б) ні.

230. Новиною правопису ... стала буква ї, що вживалася не тільки для позначення йотованого і, але й для позначення і після м'яких приголосних д, т, з, с, ц, л, н. Тому після твердих приголосних писалася літера і, а після м'яких – ї (*діло, ціна, приніс*).

- а) Є. Желехівського;
- б) П. Куліша;
- в) М. Максимовича;
- г) А. Метлинського;
- д) М. Драгоманова.

231. «Не можна було найти і двох письменних людей, щоб однаково писали, бо навіть один і той самий чоловік не міг дотримуватись певних правил, бо всі правописні правила були занадто штучно придумані» (С. Смаль-Стоцький «Правописні непорозуміння»). Про що йдеться?

232. У 1886 році С. Смаль-Стоцький та Ф. Гартнер звернулися до Міністерства освіти Галичини з листом, у якому доводили необхідність запровадження у галицьких школах фонетичного принципу.

- а) так;
- б) ні.

233. Наприкінці ХІХ ст. фонетичний правопис став офіційною орфографічною системою Галичини й Буковини.

- а) так;
- б) ні.

234. У 1893 році «Руска граматика» чернівецьких професорів С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера, у якій узаконено було фонетичний принцип із правилом «пиши згідно правильної вимови», була схвалена Міністерством освіти Галичини як підручник української мови для шкіл.

- а) так;
- б) ні.

235. Це була перша наукова система українського правопису, так званий академічний правопис.

- а) І. Огієнка;
- б) М. Драгоманова;

- в) М. Максимовича;
- г) Б. Грінченка;
- д) А. Метлинського;
- е) П. Куліша.

236. У 1927 році широку Правописну комісію було скликано в ...

237. У Харківській Правописній комісії найбільше суперечок було про вимову чужоземних слів.

- а) так;
- б) ні.

238. О. Ізюмов в імені вчительства ще року 1931-го випустив свій правописний словник, опертого на східноукраїнській традиційній вимові й першій системі Академії наук, і таким чином в Україні фактично повстало два правописи: урядовий і вчительський, що різнилися...

239. Правопис 1945 року було розроблено в евакуації в Уфі.

- а) так;
- б) ні.

240. Перший, офіційно схвалений державою правопис української мови опубліковано ...

- а) 1818 р.;
- б) 1918 р.;
- в) 1919 р.;
- г) 1928 р.

241. Це була перша наукова система українського правопису.

- а) І. Огієнка;
- б) Є. Желехівського;
- в) М. Гаццука;
- г) П. Куліша;
- д) М. Драгоманова.

242. Які основні зміни були прийняті 1927 р. Харківською Правописною комісією?

243. Серед особливостей правопису 1945 р. – продовження «вигнання» букви *Г*.

- а) так;
- б) ні.

244. У якому році з правопису було вилучено літеру І?

- а) 1921 р.;
- б) 1928 р.;
- в) 1933 р.;
- г) 1990 р.

245. Л. Булаховський, П. Тичина, М. Рильський, Ю. Яновський, М. Бажан увійшли до комісії з розробки українського правопису...

- а) 1921 р.;
- б) 1928 р.;
- в) 1945 р.;
- г) 1990 р.

246. У якому році до правопису було повернуто літеру І?

- а) 1921 р.;
- б) 1928 р.;
- в) 1933 р.;
- г) 1990 р.

247. Останнє врегульоване видання українського правопису було в ... році.

- а) 1993 р.;
- б) 2019 р.;
- в) 2004 р.;
- г) 1990 р.

248. Державною мовою в Україні є українська мова.

- а) Стаття 5 Конституції України;
- б) Стаття 10 Конституції України;
- в) Стаття 1 Конституції України.

249. Які заходи державної політики впливають на стан соціолінгвістичної ситуації в сучасній Україні?

250. Науковці наголошують: чим більше в учителя-словесника знань з історії мови, тим краще він осмислює склад сучасної мови. Чи згодні Ви із цим твердженням? Аргументуйте відповідь.

Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю

ТЕМА: Вступ. Питання періодизації історії української літературної мови

1. Питання періодизації історії української літературної мови.
2. Взаємодія української літературної мови й територіальних діалектів на різних етапах розвитку.

ТЕМА: Староукраїнська літературна мова IX – початку XIV століття

3. Типи літературної мови епохи Київської Русі. Формування стилістичної системи староукраїнської літературної мови.
4. Мовні особливості пам'яток світськолітературного типу староукраїнської мови (ділового письменства; найдавніших українських літописів; художньої літератури).

ТЕМА: Середньоукраїнська літературна мова XIV – II половини XVI ст. Литовсько-польська доба (1350–1650 рр.)

5. Суспільно політичні умови розвитку літературної мови XIV – I половини XVI ст. Два типи мови цього періоду.
6. Літературна руська мова в Литовській державі. Мовні особливості пам'яток ділового стилю XIV–XVI ст.
7. Історико-лінгвістичні умови функціонування та мовні особливості канонічної й неканонічної церковної літератури цього періоду. Мовні особливості «Пересопницького Євангелія» 1556 р.
8. Релігійна боротьба в Україні та її мовні наслідки. Розквіт і занепад полемічної літератури. Мова полемічної літератури.
9. Мова художньої літератури к. XVI – I половини XVII ст. Перші фіксації народнописенної та розмовної побутової мови.
10. Культурні осередки середньовічної України. Книгодрукування в Україні: проблема його історичних початків.
11. Розвиток шкільної освіти в Україні. Діяльність Києво-Могилянської академії.

ТЕМА: Граматична та лексикографічна обробка літературної мови XVI–XVII ст.

12. Значення першої української мовознавчої літератури для шкільної освіти. Основні етапи й напрями розвитку вітчизняного середньовічного мовознавства.
13. Мовні й науково-філологічні особливості слов'яноукраїнських граматик: анонімних і колективних граматик XVI ст.; граматики Л. Зизанія; граматики М. Смотрицького; граматичної праці І. Іжевича.
14. Мовні та науково-філологічні особливості перших лексикографічних праць: «Лексис» Л. Зизанія; «Лексикон» П. Беринди; «Семимовник»; латинські словники, укладені в Україні.

ТЕМА: Середньоукраїнська літературна мова (II половина XVII – кінця XVIII ст. Козацька доба)

15. Відображення живої української мови в діловому українському письменстві. Спроби створення масової літератури: мовностилістичні особливості актово-урядових документів XVII–XVIII ст.; мовностилістичні особливості українських літописів XVII–XVIII ст.

16. Реформа алфавіту Петром I (1708р.), її наслідки для українського правопису.

17. Мова художньої літератури II половини XVII – кінця XVIII ст. Г. С. Сковорода в історії української літературної мови.

ТЕМА: Нова українська літературна мова кінця XVIII – початку XIX століття (до 40-х років)

18. Формування української літературної мови на народній основі в кінці XVIII ст. Діалектна основа нової української літературної мови.

19. Котляревський І. П. – зачинатель нової української літературної мови: традиційне в мові творів І. П. Котляревського; новаторство письменника; засоби гумору й сатири; народність мови творів І. П. Котляревського.

20. Розвиток української літературної мови за час від І. П. Котляревського до Т. Г. Шевченка.

20.1. Мовотворчість Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, Є. П. Гребінки, П. П. Гулака-Артемівського.

20.2. Розвиток української літературної мови поетами-романтиками. Рис мовного натуралізму (котляревщини) у творах письменників цього періоду.

ТЕМА: Граматична й лексикографічна обробка української літературної мови I пол. XIX ст.

21. Українські граматики I пол. XIX ст. Перша граматика нової української мови на народнорозмовній основі.

22. Словники української мови I пол. XIX ст.

23. Правописні системи I пол. XIX ст. у Східній та Західній Україні. Полеміка навколо питання про українську літературну мову на народній основі.

24. Умови розвитку української літературної мови в Галичині та Закарпатті. Діяльність Руської трійці.

ТЕМА: Нова українська літературна мова середини XIX – початку XX ст.

25. Т. Г. Шевченко – основоположник норм нової української літературної мови. Джерела мови творів Т. Г. Шевченка. Роль Т. Г. Шевченка у створенні лексичних, фонетичних, граматичних норм української літературної мови на народнорозмовній основі.

26. Відображення стилістичної різноманітності літературної мови й особливостей мови різних соціальних верств у художній літературі з середини XIX і на початку XX ст. (письменники на вибір: М. Вовчок, І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, П. Куліш, І. Франко, Леся Українка,

М. Коцюбинський, В. Стефаник, О. Кобилянська).

ТЕМА: Розвиток української літературної мови у II пол. XIX ст.- на поч. XX ст.

27. Заборона української мови з боку імперських урядів. Боротьба української інтелігенції проти утисків літератури й мови. Діяльність НТШ.

28. Мовні дискусії навколо питання про шляхи розвитку національної літературної мови у Східній та Західній Україні.

29. Боротьба за створення єдиного українського правопису.

ТЕМА: Розвиток української літературної мови в I половині XX ст.

30. Суспільно-політичні умови розвитку української літературної мови після 1917 р. Українізація 20-х років, несприятливі умови функціонування і розвитку української мови в 30–50-х роках. Розбудова стилів української літературної мови в період I половини XX ст.

31. Правописні дискусії 20-50-х років XX ст. Граматики й словники 20-50-х років XX ст.

32. Мовні особливості творів письменників 20-40-х рр. XX ст. (К. Поліщук, О. Олесь, П. Тичина, М. Рильський, М. Зеров, П. Филипович, М. Хвильовий, М. Куліш, Т. Осьмачка, М. Бажан, В. Сосюра, В. Підмогильний, Ю. Яновський).

ТЕМА: Українська літературна мова кінця II пол. XX століття (40-90 рр.). Українська літературна мова доби державності

33. Стан україністики під час Другої світової війни та наступного періоду (40-50рр. та 60-70 рр.). Розвиток українського мовознавства у 80-90-і рр. XX ст.

34. Мовні особливості творів письменників 40-90-х рр. XX ст. (письменники на вибір: А. Малишко, Б.-І. Антонич, Юрій Клен, І. Багряний, У. Самчук, І. Драч, Олесь Гончар, О. Довженко, М. Стельмах, О. Ільченко, П. Загребельний, Г. Тютюнник, Б. Антоненко-Давидович, О. Копиленко, А. Головка, Л. Первомайський, З. Тулуб, Остап Вишня, І. Кочерга, Є. Маланюк, В. Симоненко, Л. Костенко, І. Драч, Б. Олійник, М. Вінграновський, В. Стус, Д. Павличко, Є. Гуцало, Ю. Мушкетик, В. Шевчук, Віра Вовк, Е. Андіївська). Мова постмодерної поезії й прози.

35. Доба державності української мови. Соціолінгвістична ситуація в сучасній Україні.

Список рекомендованої літератури

Базова

1. Баденкова В. М. Історія української літературної мови: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв, 2017. 148 с.
2. Мозер М. Історія української мови. Київ: Лікбез, 2018. 30 с.
3. Огієнко І. Історія української літературної мови. 2-ге вид., випр. Київ: Наша культура і наука, 2004. 434 с.
4. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ: АРтеК, 2001. 392 с.
5. Сабліна С. В. Конспект лекцій з історії української літературної мови ХІХ-початку ХХ ст. Запоріжжя: ЗНУ, 2005. Ч. І. 51 с.
6. Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії. Київ: Темпора, 2012. 664 с.

Допоміжна

1. Історія українського правопису ХVІ–ХХ століття: хрестоматія / упор. В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва. Київ, 2004. 582 с.
2. Куць О. М. Мовна політика в державотворчих процесах України. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2004. 275 с.
3. Масенко Л. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір. Київ: КМ Академія, 2004. 164 с.
4. Мозер М. Причинки до історії української мови. 3-тє вид. Вінниця: Нова Книга, 2011. 832 с.
5. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». 2-е вид., доп. Київ: Арістей, 2004. 180 с.
6. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. Дослідження, факти, документи. Київ: Віпол, 2014. 280 с.
7. Стишов О. Особливості розвитку лексичного складу української мови кінця ХХст.(на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ, 2003.
8. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква: Авторитет, 2019. 198 с.

Додаткові ресурси

1. Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/>

Навчальне електронне видання

Халіман Оксана Володимирівна

Методичні рекомендації
до практичних занять і завдання для самостійної роботи
з дисципліни «Українська літературна мова в діячності»

Відповідальний за випуск: Щербакова Н. В.

Комп'ютерна верстка: Халіман О. В.

Коректор: Халіман О. В.

Формат 60x90/16

Гарнітура Times New Roman

Умов. друк. арк. 2,41